



T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN TURİZM İSTİHDAMI:
AVRUPA BİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA**

Yüksek Lisans Tezi

Tuğçe GÖZÜKÜÇÜK

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi
Anıl BÖLÜKOĞLU

Nevşehir
Mart 2022



T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN TURİZM İSTİHDAMI:
AVRUPA BİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA**

Yüksek Lisans Tezi

Tuğçe GÖZÜKÜÇÜK

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi
Anıl BÖLÜKOĞLU

Nevşehir
Mart 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Tuğçe GÖZÜKÜÇÜK

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Toplumsal Cinsiyet Açısından Turizm İstihdamı: Avrupa Birliği Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Tuğçe GÖZÜKÜÇÜK

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi

Anıl BÖLÜKOĞLU

İktisat Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

KABUL VE ONAY SAYFASI

Anıl BÖLÜKOĞLU danışmanlığında Tuğçe GÖZÜKÜÇÜK tarafından hazırlanan “Toplumsal Cinsiyet Açısından Turizm İstihdamı: Avrupa Birliği Üzerine Bir Çalışma” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

..... /..... /

JÜRİ İMZA

Danışman :.....

Üye :.....

Üye :.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun /..... / tarih ve sayılı Kararı ile onaylanmıştır. /..... /

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimin boyunca tecrübeleriyle yoluma ışık tutan danışmanım Dr.Öğr.Üyesi Anıl BÖLÜKOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Ayrıca bu süreçte beni başaracağıma dair yüreklendiren ailem ve arkadaşlarıma her türlü desteklerinden dolayı teşekkürü borç bilirim.

Tuğçe GÖZÜKÜÇÜK



TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN TURİZM İSTİHDAMI: AVRUPA BİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Tuğçe GÖZÜKÜÇÜK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Mart 2022

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Anıl BÖLÜKOĞLU

ÖZET

Turizm sektörünün gelişimi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üzerinde tespit edilmiş olumlu etkileri nedeniyle uluslararası kuruluşlar tarafından kadın eşitsizliği ile mücadelede bir politika tedbiri olarak tavsiye edilmektedir. Fakat bu tür yaklaşımlar turizm sektöründeki gelişimin sadece doğrudan etkilerini değerlendirmekte ve bu sektörün sahip olduğu ileri ve geri bağlantılar aracılığıyla kadın istihdamı üzerindeki yayılma etkisini göz ardı etmektedirler. Turizm sektöründeki kadın istihdamı yatay katmanlaşma nedeniyle oldukça yüksek olmakla birlikte bu sektör sahip olduğu ileri ve geri bağlantılar aracılığıyla inşaat, teknik servis, imalat ve ulaştırma gibi erkek egemen sektörlerin gelişmesine de yol açmaktadır. Dolayısıyla turizm sektörünün kadınların güçlendirilmesindeki rolü dolaylı ve uyarılmış etkileri aracılığıyla neden olabileceği erkek istihdamındaki artış ile kısıtlıdır.

Çalışma, turizm sektöründeki gelişimin işgücü piyasası ile ilgili eşitsizlik göstergeleri üzerindeki etkilerini Avrupa Birliği ülkeleri için 2008-2019 yılları arasında tespit etmeye çalışmaktadır. Bu amaçla turizm sektörünün gelişmişliği ve yoğunluğu aktif nüfus başına yurtdışından gelen turist sayısı ile ölçülmüş ve bu değişkenin işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranlarındaki cinsiyet açığı üzerindeki etkileri bir takım kontrol değişkeni koşulunda Hausman-Taylor modeli ile tahmin edilmiştir. AB'ye 2004 yılından sonra üye olan ülkelerin zamanla değişmesi mümkün olmayan yapısal özelliklerinin etkilerini ve sabit etkili modelin üstünlüklerini koruyabilmek adına Hausman-Taylor tahmin modeli seçilmiştir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre aktif nüfus başına düşen gelen turist sayısı ile ölçülen turizm sektöründeki gelişmelerin AB ülkelerinde işgücüne katılımı, istihdamda ve işsizlikte cinsiyet açığını iyileştirdiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda turizm sektörünün yatay ve dikey katmanlaşma aracılığıyla kadınlar açısından daha eşitsiz güç ilişkilerini doğurabileceği ve bunların bu sektörün olumlu etkilerini yok edebileceği ihtimali değerlendirilmiştir. Sonuç olarak kadınların konumlarının tam anlamıyla güçlendirilmesinin ancak bu sektördeki güvencesiz ve kırılgan istihdam yapısının kamu politikalarıyla düzenlenerek sağlanabileceği tavsiye edilmiştir.

Anahtar Kelimeleri: Turizm ve Kalkınma, Toplumsal Cinsiyet, İstihdam, Turizm

TOURISM EMPLOYMENT BY GENDER: A STUDY ON THE EUROPEAN UNION

Tuğçe GÖZÜKÜÇÜK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Economics Department, M.A., March 2022

Advisor: Asst. Prof. Anıl BÖLÜKOĞLU

ABSTRACT

The development of the tourism sector is recommended by international organizations as a policy measure in the struggle against women's inequality due to its positive effects on gender equality. However, such approaches only consider the direct effects of development in the tourism sector and ignore spillover effects on women's employment by means of the forward and backward linkages of this sector. Although female employment in the tourism sector is quite high due to horizontal segmentation, this sector also leads to the development of male-dominated sectors such as construction, technical service, manufacturing and transportation through its forward and backward links. Therefore, the role of the tourism sector in empowering women is limited by the increase in male employment of sector's indirect and induced effects.

The work tries to estimate the effects of the development in the tourism sector on labor market inequality indicators for European Union countries between 2008-2019. For this purpose, the development and density of the tourism sector measured by the number of tourists coming from abroad per active population, and the effects of this variable on the gender gap in labor force participation, employment and unemployment rates are estimated with the Hausman-Taylor model under some control variable conditions. The Hausman-Taylor estimation model is chosen in order to keep the effects of the structural time invariant characteristics of the countries that became members of the EU after 2004 and to keep the advantages of the fixed effects model.

According to the results obtained from the study, it is estimated that the development in the tourism sector, measured by the number of tourists per active population, improved the gender gap in labor force participation, employment and unemployment in EU countries. In this context, the possibility that the tourism sector may lead more unequal power relations for women through horizontal and vertical segmentation and that these may destroy the positive effects of this sector is evaluated. As a result, it is suggested that the full empowerment of women's positions can only be achieved by regulating the precarious and fragile employment structure in this sector with public policies

Keywords: Tourism and Development, Gender, Employment, Tourism

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	4
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	5
KABUL VE ONAY SAYFASI	6
TEŞEKKÜR	7
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
KISALTMALAR VE SİMGELER	v
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
GİRİŞ	8

BİRİNCİ BÖLÜM **TURİZM SEKTÖRÜ**

1.1. Turizm Sektörünün Özellikleri ve Önemi	10
1.2. Turizm Sektöründe İstihdamın Yapısı	12

İKİNCİ BÖLÜM **19**

KADIN EMEĞİ VE TURİZM SEKTÖRÜ **19**

2.1. Turizm Araştırmalarında Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı	19
2.1.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı	19
2.1.2. Bakım Emeği ve Turizm Sektöründe Kadın Emeği	25
2.2. Turizm Araştırmalarında Toplumsal Cinsiyet, İstihdam ve Kadının Güçlendirilmesi	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB ÜLKELERİNDE KADIN EŞİTSİZLİĞİNİN İKTİSADİ BOYUTLARI

3.1. Cinsiyet Eşitliği Endeksi ve İktisadi Katılım Endeksi	35
--	----

3.2. İşgücünde Cinsiyet Açığı	38
3.3. Ücret Eşitsizliği Göstergeleri	39
3.4. Dikey Katmanlaşma Göstergeleri	43
3.5. Kadın İşsizlik Oranları	44

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA VERİSİ, YÖNTEM VE MODEL

4.1. Araştırma Verisi, Değişkenler ve Özet İstatistikler	49
4.2. Araştırma Yöntemi ve Modeli	52

BEŞİNCİ BÖLÜM

AMPİRİK SONUÇLAR VE POLİTİKA ÇIKARIMLARI

5.1. Ampirik Bulgular	54
5.2. Politika Çıkarımları	57
SONUÇ	59
KAYNAKÇA	61
ÖZGEÇMİŞ	67

KISALTMALAR VE SİMGELER

AB: Avrupa Birliği

BUY: Kişi Başı GSYİH Büyüme Oranı

ENF: Enflasyon Oranı

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GMM: Genelleřtirilmiř Momentler Yöntemi

HUK: Hükümet Harcamaları

IAC: İşgücüne Katılımda Cinsiyet Açığı

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

ISAC: İstihdamda Cinsiyet Açığı

ISZAC: İşsizlikte Cinsiyet Açığı

ISCO: Uluslararası Standart Meslek Sınıflandırması

TUR: Turizm Yoğunluğu

UN: Birleşmiş Milletler

UNWTO: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü

WEF: Dünya Ekonomik Forumu

WTTC: Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Toplumsal Cinsiyet Yapısının Boyutları	25
Tablo 3. 1. Cinsiyet Eşitliği ve İktisadi Katılım ve Fırsatlar Endekslerindeki 10 yıllık büyüme oranları	38
Tablo 3.2. İşgücünde Cinsiyet Açığının Yüzdesel Değişimi (2008-2018) (%)	39
Tablo 3.3. Ücret Eşitsizliği ile İlgili Göstergelerdeki Değişim	42
Tablo 4.1. Değişkenler ve Veri Kaynakları	51
Tablo 4 2. Özet İstatistikler	51
Tablo 5.1. Model Değişkenlerinin Grup-içi ve Gruplar-arası İkili Korelasyon Tablosu	55
Tablo 5.2. Sabit Etkili ve Rassal Etkili Modellerinin Hausman Test İstatistiklerine Göre Seçimi	56
Tablo 5.3. Sabit Etkili ve Hausman-Taylor Modellerinin Hausman Test İstatistiklerine Göre Seçimi	56
Tablo 5.4. Panel Regresyon Sonuçları (Hausman-Taylor)	58

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Toplam Temel Turizm Hizmetlerinin Toplam İstihdam İçindeki Payları ve Temel Turizm Hizmetlerinin Toplam Turizm İstihdamı İçindeki Payları (2018)	16
Şekil 3.1. Cinsiyet Eşitliği ve İktisadi Katılım Endeksleri (2008)	36
Şekil 3.2. Cinsiyet Eşitsizliği ve İktisadi Katılım Endeksleri (2018)	37
Şekil 3.3. İşgücünde Cinsiyet Açığı (2008-2018)	39
Şekil 3.4. Ücret Eşitsizliği Göstergeleri (2008)	41
Şekil 3.5. Ücret Eşitsizliği Göstergeleri (2018)	41
Şekil 3.6. Üst Düzey Yöneticiler, Üst Düzey Yetkililer ve Yasa Koyucu Kadınların Erkeklere Oranı (2008)	44
Şekil 3.7. Üst Düzey Yöneticiler, Üst Düzey Yetkililer ve Yasa Koyucu Kadınların Erkeklere Oranı (2018)	44
Şekil 3.8. Kadın ve Erkeklerin İşsizlik Oranları (2008)	45
Şekil 3.9. Kadın ve Erkeklerin İşsizlik Oranları (2018)	45
Şekil 3.10. Kadın İstihdamının Aktif Kadın Nüfusuna Oranı ve Kadın İstihdam Nüfus Açığı (2008)	47
Şekil 3.11. Kadın İstihdamının Aktif Kadın Nüfusuna Oranı ve Kadın İstihdam Nüfus Açığı (2018)	47

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği küresel gündemi yıllardır meşgul eden ve dünya çapında çok az gelişim sağlanan toplumsal problemlerden biri olmuş ve 2015 yılında toplanan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma Göstergelerinin arasında yer almıştır. Bu bağlamda uluslararası kuruluşlar, yatay katmanlaşma nedeniyle kadın çalışan sayısının fazla olduğu turizm sektörünü kadınların konumlarının güçlendirilmesi için bir araç olarak teşvik edilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir (Baum, 2013; WTO, 2019). Bu bağlamda, turizm sektörünün kadınların güçlendirilmesinde önemli bir rol oynadığını ortaya koyan güçlü bir literatür bulunmaktadır (McMillan, O’Gorman, ve MacLaren, 2011; Tucker ve Boonabaana, 2012; Moswete ve Lacey, 2015; Marcinek ve Hunt, 2015). Bu çalışmalar ağırlıkla belirli bir turizm bölgesinde veya turizm alanlarında istihdam edilen kadınların çalışma koşulları üzerine odaklanmakta ve dolayısıyla mikro boyutta kalmaktadırlar. Genel yazında bu sektördeki kadın istihdamının makroekonomik yayılma etkileri göz ardı edilmektedir.

Turizm sektörü uyarılmış etkileri aracılığıyla ulusal çapta erkek istihdamını kadınlar aleyhine genişletebilir. Sektörün ileri ve geri bağlantılarının olduğu inşaat, teknik servis, ulaştırma vs. gibi erkek egemen sektörlerdeki genişleme, turizm sektöründe yaratılan kadın istihdamının ulusal yayılma etkisini kısıtlayabilir. Bu bağlamda kadının güçlendirilmesi için teşvik edilmesi tavsiye edilen turizm sektörü, ulusal kadın istihdamında eşitsiz bir gelişime yol açarak politika hedeflerinin tersi bir durumu ortaya çıkarabilir. Dolayısıyla bu çalışmada, turizm sektöründeki gelişimin makro düzeyde işgücü piyasalarında yarattığı yayılma etkisi işgücüne katılımda, istihdamda ve işsizlikte cinsiyet açığı üzerinden 2008-2019 arasını kapsayan dönemde Avrupa Birliği (AB) ülkeleri için tespit edilecektir.

Çalışmanın katkısı iki boyutta değerlendirilebilir. İlk olarak, çalışma turizm sektörünün kadın istihdamı ve işgücü piyasasındaki konumu üzerindeki etkilerini makro düzeyde inceleyerek ve panel veri ekonometrisi uygulayarak metodolojik olarak genel yazından ayrılmaktadır. İkinci olarak, çalışma kadının güçlendirilmesinde önemli rol oynayan turizm sektörünün bir politika hedefi olarak istihdam üzerindeki etkinliğini tespit etmeye çalışmaktadır.

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde turizm sektörünün özellikleri, ekonomideki önemi ve bu sektördeki istihdamın yapısı hem küresel hem AB ülkeleri kapsamında değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise bireysel, ilişkisel ve makro düzeylerde kültürel ve maddi boyutlarıyla toplumsal cinsiyet yapısı tanıtılarak, turizm sektöründeki yüksek kadın istihdamı bakım emeğinin ilişkisel düzeyde yarattığı kalıp yargılarla ilişkilendirilecektir. Üçüncü bölümde ise AB ülkelerinde kadın eşitsizliğinin iktisadi boyutları Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi bileşenleri aracılığıyla gösterilecektir. Dördüncü bölümde çalışmada kullanılan tahmin modeli, değişkenler ve bunlara ait veriler ve kaynakları tanıtılacaktır. Beşinci bölümde ise ampirik sonuçlar sunulacak ve bunlarla ilgili politika çıkarımları aktarılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM SEKTÖRÜ

Turizm sektörü, yüksek yurt içi katma değere sahip olmasıyla ihracata dayalı diğer sektörlerle göre en yüksek döviz getirisini sağlayan sektörlerin başında gelmektedir. Turizm, hizmet sektörü içerisinde yüksek bir paya sahip olmakla birlikte kurduğu geri bağlantılarla diğer sektörleri de dolaylı olarak etkilemektedir. Diğer hizmet sektörlerinde olduğu gibi emek yoğun teknikler ile üretimin gerçekleştirilmesi nedeniyle emek talebi süreklilik arz etmektedir. Ayrıca hizmet sektörünün “feminizasyonu” ya da ilişkisel işlerin yatay katmanlaşma nedeniyle daha çok kadınlar tarafından yürütülmesi sonucunda turizm sektörü ağırlıklı kadınların istihdam edildiği bir sektör olarak kadınların güçlendirilmesi için amaçlanan politikaların odağında olmuştur. Özellikle konaklama ve yiyecek-içecek üretiminin ataerkil toplumlarda kadın işi olarak görülmesi turizm kesimini çoğunluğunu kadınların oluşturduğu bir sektör haline getirmiştir. Bu kısımda turizm sektörünün özellikleri ve istihdamının yapısı incelenerek toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki olası taşıyıcı etkileri değerlendirilecektir.

1.1. Turizm Sektörünün Özellikleri ve Önemi

Turizm etkinliği kişilerin art arda bir yıldan fazla olmamak şartıyla alışık oldukları ortamlarının dışındaki konumlara iş, eğlence veya diğer amaçlarla yaptıkları seyahat ve konaklama faaliyetleri olarak tanımlanabilir (WTO, 1995). Talep yönlü bir görüngü olarak turizm, ziyaretçilerin etkinliklerine ve mal-hizmet edinimindeki rollerine işaret

etmektedir. Arz tarafından bakıldığında ise esas olarak ziyaretçilere hitap eden üretken faaliyetler kümesi olarak anlaşılabilir (UN, 2010).

Turizm etkinliği ulusal ve uluslararası boyutlarıyla üç farklı biçimde tanımlanabilir:**Yurtiçi Turizm:** Belirli bir coğrafi konumdaki yerleşiklerin yine aynı konumda gerçekleştirdikleri seyahat ve konaklama faaliyetleridir.

- **İçe Yönelik Turizm:** Belirli bir coğrafi konumda yerleşik olmayan ziyaretçilerin gerçekleştirdikleri seyahat ve konaklama faaliyetleridir.
- **Dışa Yönelik Turizm:** Yerleşiklerin ziyaretçi olarak yerleşik oldukları konum dışında yaptıkları seyahat ve konaklama faaliyetleridir.

İçe yönelik turizm, cari açığın giderilmesinde ve döviz ihtiyacının karşılanmasında diğer ihracat sektörlerine nazaran başlıca üç üstünlüğe sahiptir. Öncelikle turizm sürekli büyüyen bir endüstri olup dünyada son yıllarda en hızlı gelişen sektörlerin başında gelmektedir. Küresel ekonomideki olumlu gelişmeler, çevre ülkelerdeki hızlı kentleşme, düşük maliyetli seyahat olanakları ve sağlanan vize kolaylıkları bu sonucu doğuran başlıca etkenler olarak sıralanabilir. Turizm, ara sıra yaşanan şoklara rağmen zaman içinde neredeyse kesintisiz bir büyüme sergilemiştir. Uluslararası turizm amaçlı ziyaretler 1950'de küresel olarak 25 milyondan 1980'de 278 milyona, 2000'de 674 milyona ve 2019'da 1.460 milyona yükselmiştir. Benzer bir şekilde, dünya çapındaki tüm turizm merkezleri tarafından kazanılan uluslararası turizm gelirleri de, 1950'de 2 milyar ABD dolarından 1980'de 104 milyar ABD dolarına, 2000'de 495 milyar ABD dolarına ve 2016'da 1.481 milyar ABD dolarına yükselmiştir (WTO, 2020).

Turizm sektörünü diğer ihracat sektörlerinden ayıran ikinci unsur, tüketicilerin turizm hizmetlerinden faydalanabilmeleri için üretim yerine gitmek zorunda olmalarından kaynaklanan düşük ithalat girdisi paylarıdır. Bu bağlamda turizm sektöründe gerçekleştirilen üretimin ithalat payının düşük olması elde edilen döviz gelirin önemli payının yurt içinde kalmasını sağlamakta ve diğer mal ve hizmetlerden elde edilen daha yüksek ithalat girdili ihracat gelirlerini telafi etmek için güçlü bir kapasite sunmaktadır.

Son olarak da turizm sektörü hem çevre hem de merkez ülkeler için ihracat yapısını çeşitlendirmede önemli bir bileşen haline gelmektedir. 2019 yılı itibariyle turizm petrol ve kimyasal ürünlerden sonra dünyanın üçüncü büyük ihracat kategorisi olup otomotiv ürünleri ve gıda ihracatının önüne geçmiştir (WTO, 2020).

Turizm sektörü Avrupa Birliği (AB) ülkeleri açısından da oldukça önem arz etmektedir. 2016 yılı itibariyle AB ülkeleri dünya çapında içe yönelik turist sayısının %40'ına ev sahipliği yaparken, uluslararası turizm gelirlerinin de %31'ine sahiptir. AB ülkelerine gelen ziyaretçilerin %61'i de boş zaman geçirme, rekreasyon ve tatil amacıyla uğramaktadır. 2019 yılı itibariyle en çok ziyaret edilen 10 ülkeden 4'ü de AB'ye üye ülkelerden oluşmaktadır. AB ülkeleri uluslararası turizmde önemli bir paya sahip olmakla birlikte, uluslararası turizm birliğe üye ülkeler için de önem arz etmektedir. 2018 yılı itibariyle AB ülkelerinde doğrudan turizmle ilgili endüstrilerde bulunan işletme miktarının toplam finans dışı işletmeler içindeki payı %2, turizmle kısmen ilgili endüstrilerdeki işletmelerle birlikte bu oran %10 seviyelerine çıkmaktadır. Birlik içinde turizm sektörünün faktör fiyatları ile sağladığı katkı değeri %6 seviyesinde olmaktadır¹.

1.2. Turizm Sektöründe İstihdamın Yapısı

Turizmin emek yoğun bir sektör olmasından ötürü diğer üretim biçimlerinden daha yüksek istihdam yaratma potansiyeli bulunmaktadır. Buna rağmen sektörde geçici ve kısmi işlerin yoğunluğu ve sektörün güçlü mevsimsellik özelliği yaratılan istihdamın güvencesiz olduğunu göstermektedir (Kaya, 2012; Kozak ve Bahar, 2018). Turizm sektörünün gelişimi doğrudan bu sektördeki istihdamı artırabilirken ileri ve geri bağlantılar aracılığıyla yani dolaylı yoldan da ülke çapındaki istihdamı artırabilir. Bu bağlamda turizm sektörü turizm harcamalarından etkilenme derecesine göre üç grupta değerlendirilebilir (Dwyer, Forsyth ve Dwyer, 2020).

- Doğrudan istihdam: Turist tüketiminden kaynaklanan ve turizm işletmelerinde yaratılan istihdamdır. Konaklama, restoran ve seyahat

¹ Kaynak için Eurostat (çevrimiçi veri kodu: sbs_na_sca_r2, sbs_na_1a_se_r2)

temsilcilikleri gibi işletmelerin talebi sonucunda gerçekleşmekte ve işçilerin doğrudan turizm çıktısı üretimi ile uğraştığı tüm işleri kapsamaktadır.

- Dolaylı istihdam: Turizmle ilgili işletmeler tarafından üretimde girdi olarak gerekli olan mal ve hizmetlerin tedariki yoluyla işçilerin dolaylı turizm çıktısı üretimiyle uğraştığı tüm işleri kapsayan istihdam türüdür. Otel ve altyapı inşaatlarında, doğrudan tarımsal ürün tedarik eden işletmelerde çalışanlar ve havayollarına yakıt sağlayanlar gibi istihdam türleri dolaylı istihdama örnek gösterilebilir.
- Uyarılmış istihdam: Artan doğrudan ve dolaylı istihdam aracılığıyla gelir elde eden kesimin harcamalarının yarattığı ekonomi çapındaki etkinin sonucu doğan istihdamdır. Yurt içine yönelik ziyaretçilerin yapmış oldukları harcamalar sayesinde istihdam edilen kesimlerin gelirlerinin bir kısmını turizm ürünlerinin yeniden üretimi ile ilgili olmayan mal ve hizmetlerin tüketimi için yeniden harcayacaklardır. Böyle bir durumda oluşan ve turizm sektörü sayesinde ekonominin geneline yayılan istihdama uyarılmış istihdam denmektedir. Turizm sektöründe çalışanların yapmış oldukları kültürel, biyolojik ve sportif harcamalar buna örnek gösterilebilir.

Turizm harcamalarının yaratacağı istihdam etkisi ancak ülkede toplam mal ve hizmet için yetersiz talebin yarattığı yüksek eksik istihdam düzeyinin varlığında çok güçlü olabilir. Ek turizm talebi, toplam işgücü talebine eklendiğinde, istihdamda net bir artış yaşanacaktır. Turizm sektörünün diğer sektörlere oranla emek yoğun bir endüstri olmasından dolayı turizm harcamalarındaki bir artış işgücüne olan talebi artıracak ve böylece istihdam üzerinde doğru orantılı bir etki yaratacaktır. Fakat bu etkinin boyutu başlangıçtaki etkiye göre küçük olması daha olasıdır. Sonuç olarak turizm harcamalarının yaratacağı istihdamın boyutu ülke çapındaki eksik istihdamın boyutu ile doğru orantılı olmaktadır (Dwyer, Forsyth ve Dwyer, 2020).

Eksik istihdamın boyutunun yanında turizm harcamalarının bu sektördeki istihdam düzeyi üzerindeki etkisini belirleyen diğer unsurlar mekana ve zamana göre değişiklik

göstermektedir. Başlıca unsurlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Ünlüönen, Tayfun ve Kılıçlar, 2007; Ünlüönen ve Şahin, 2011).

- Ülkelerin iktisadi yapıları, turizm üretimi için yapılan yatırımlar ve emek politikaları
- Turizm sektörünün ülkeye özgü özellikleri ve bu sektördeki işletmelerin yapıları
- Temel turizm faaliyetlerinde istihdam edilen çalışanların yetenek ve verimlilikleri
- Turizm sektörünün diğer sektörlerle göre sosyal ve mali kazanımlarıyla ilgili durumu
- Turizm ve turizmle ilişkili firma ve işletmelerin sezonluk düşük ve yoğun çalışma dönemleri
- Ülke çapında turizm faaliyetlerinin saygınlığı ve eğitimli genç nüfus tarafından bu tür faaliyetlerin hangi derecede cazip bulunduğu
- Tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışma koşulları
- Ülke turizmi hakkında yapılan pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinin başarısı
- Yabancı ziyaretçilerin ülkelerindeki siyasal, iktisadi ve toplumsal etkenler

Turizm harcamalarının ulusal, bölgesel ve endüstri seviyesindeki istihdam düzeyi üzerinde oldukça önemli etkileri bulunmakla birlikte turizm istihdamı barındırdığı kimi nitelikler nedeniyle güvencesiz, sağlıksız ve istikrarsız çalışma koşullarını da yaratmaktadır. Turizm istihdamını diğer sektörlerden daha kırılgan ve güvencesiz kılan nedenler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Dwyer, Forsyth ve Dwyer, 2020).

- Küresel olarak turizm sektöründe küçük ve orta ölçekli işletmelerin baskınlığı ve bu işletmelerdeki işlerin görece mevsimsel ve personel değişim hızının yüksek olması.
- Turizm harcamalarının kayıt dışı kesimdeki birçok mesleği teşvik etmesi.

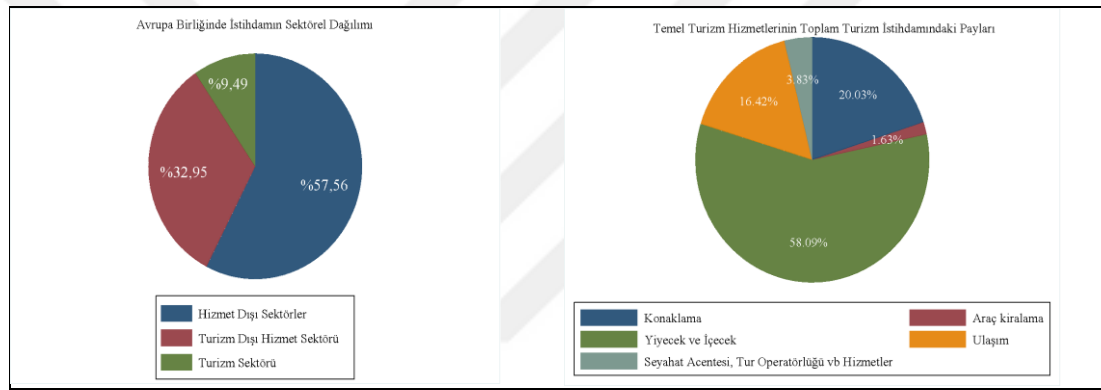
- Turizm kesimindeki işlerin düşük ücretlere ve düzensiz çalışma saatlerine sahip olması
- Bu kesimdeki işlerde geçici, mevsimlik ve yarı zamanlı sözleşmelerin yüzdesinin yüksek olması
- Turizm çalışanlarının zayıf kariyer beklentilerine, düşük iş güvenliği ile kötü çalışma koşullarına sahip olmaları
- Turizm çalışanlarının sosyal güvencelerinin olmaması, ayrımcılığa ve sömürüye karşı savunmasız bırakılmaları
- Mevsimlik turizm çalışanlarının karşılaştıkları iş ve gelir güvensizliği, bir sezondan diğerine çalışma garantilerinin bulunmaması

İç turizme yönelik yabancı ziyaretçilerin sayısı ve bunların yapacağı harcamalar bir ülkenin istihdamını artırırken diğer yandan daha güvencesiz, esnek ve kırılğan işler yaratarak istihdamın yapısını olumsuz etkilemektedir. Turizm istihdamının bu denli güvencesiz olması ülkelerin emek politikalarından ayrı düşünülmemelidir. Turizm dışı sektörlerdeki istihdam koşulları ve güvencesiz çalışma koşullarını teşvik eden kurumsal denetimin yetersizliği turizm istihdamını da olumsuz etkilemektedir. 2018 yılında küresel istihdamın %3,8'inin doğrudan turizm sektörü tarafından ve %10'unun turizm ile uyarılmış sektörler tarafından sağlandığı ve bu oranların daha da artmasının beklendiği göz önünde bulundurulduğunda turizm sektörünün yaratacak olduğu güvencesiz ve kırılğan istihdam yapısının tüm ekonomiye yayılabileceğini beklemek de yanlış olmaz (WTTC, 2019).

Turizm istihdamının yukarıda gösterilen güvencesiz ve kırılğan yapısı toplumsal cinsiyet açısından da kimi sonuçlar doğurmaktadır. 2018 istatistiklerine göre küresel turizm istihdamının %54'ü kadın çalışanlardan oluşmaktadır. Toplam küresel istihdamın ise %39'unu kadınların oluşturduğu göz önüne alındığında turizm sektöründe kadın temsiliyetinin oldukça yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır (WTO, 2019). Bu bağlamda turizm sektöründe kadın temsiliyetinin ortalamaya göre yüksek olması bir yandan kadının güçlendirilmesi için önemli bir sektör haline gelirken diğer yandan da kadınların turizm sektörü gibi kırılğan ve güvencesiz bir sektörde çalışıyor olması bir açmaz olarak değerlendirilebilir. Bu olgu hizmet sektörünün feminizasyonu ile ilişkilendirilebilir fakat her şeyden önce kadınların öncelikli olarak kırılğan ve

güvencesiz mesleklerde çalıştırılıyor olması da turizm istihdamında kadın temsiliyetinin yüksek olmasına yol açmaktadır.

Avrupa Birliği'nde turizm endüstrileri de önemli sayıda iş olanağı sağlamakta ve girişimciler için birçok fırsat sunmaktadır. Şekil 1.1'de aktarılan bilgilere göre AB içinde turizm sektörünün yaratmış olduğu istihdam toplam istihdamın %9,49'unu oluşturmaktadır yani istihdam edilen her 10 kişiden yaklaşık 1'i turizm ve ilgili sektörlerde çalışmaktadır. Turizm istihdamının %58'ini yiyecek ve içecek hizmetleri oluştururken, bu rakamı sırasıyla konaklama, ulaşım, seyahat acenteleri ve sağladıkları hizmetler ve son olarak araç vb. kiralama hizmetleri takip etmektedir.



Şekil 1.1. Toplam Temel Turizm Hizmetlerinin Toplam İstihdam İçindeki Payları ve Temel Turizm Hizmetlerinin Toplam Turizm İstihdamı İçindeki Payları (2018)

Kaynak: EUROSTAT

2016 yılı rakamlarıyla üye ülkeler arasında turizm istihdamının toplam içindeki en yüksek paya yaklaşık %24 ile Yunanistan sahip olurken, onu sırasıyla yaklaşık % 20 ile Malta ve %17 ile Kıbrıs izlemektedir. Mutlak verilere göre aynı yıl için turizm ile ilgili sektörlerde en yüksek istihdamı sağlayan 2,3 milyon kişi ile Almanya olmuştur. Onu 1,5 milyon ile İtalya, 1,4 milyon ile İspanya ve 1,1 milyon ile Fransa takip etmiştir. Bu 4 ülke AB'ye üye ülkeler arasında turizmle ilgili istihdam toplam istihdamın yaklaşık % 60'ını oluşturmaktadır².

AB'ye üye ülkelerde turizm istihdamı önemli bir rol oynamakla birlikte bu sektördeki istihdam yapısı da bu sektörün güvencesiz ve kırılgan olmasından ötürü önem

² https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_industries_-_employment#The_tourism_industries_employ_over_13_million_people_in_the_EU

kazanmaktadır. Bir sektördeki istihdam yapısının kırılgan ve güvencesiz olduğunu gösteren unsurlardan biri yarı-zamanlı çalıştırılan işçilerin toplama oranıdır. Bu oran AB geneli turizm sektöründe 2016 yılı için yaklaşık % 24 civarında olup finans dışı kesim (% 17) ve toplam hizmet sektörünün (% 22) üzerindedir. Seçilen üç turizm sektörü içinde, yarı zamanlı istihdamın oranı konaklama sektöründe en yüksek orana (%26) sahip olup, bunu seyahat acenteleri ve tur operatörleri (%22) takip etmektedir. Hava taşımacılığı sektöründe çalışanların %18'i yarı zamanlı olarak çalışmaktadır. Verilerin mevcut olduğu çoğu üye devletin turizm endüstrileri ekonominin geri kalanından daha yüksek oranda yarı zamanlı istihdama sahiptir. Kıbrıs, Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın popüler turizm merkezlerinde, yarı zamanlı çalışma oranı turizm sektörlerinde ekonominin geri kalanından daha az değildir. Çek Cumhuriyeti ve İzlanda'da, turizmde yarı zamanlı çalışanların oranı, bir bütün olarak tüm sektörlerin ortalamasının yaklaşık iki katıdır.³

İstihdam yapısının kırılgan olduğuna işaret eden önemli göstergelerden biri de işlerin istikrarıdır. Turizm sektöründe geçici bir işte bulunma olasılığı, toplam finansal olmayan sektörlerden önemli ölçüde daha yüksektir (çalışanların %23'üne karşı %14). Bu oran, üye ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Bu oran en düşük olduğu ülke Malta'da %5 iken en yüksek olduğu ülke olan Yunanistan'da %45'tir. Malta ve Finlandiya dışında verisi bulunan tüm ülkelerde, turizmde diğer sektörlerle oranla daha az kişinin kalıcı bir işi bulunmaktadır. Bazı ülkelerde, turizmde geçici işçilerin oranı, bir bütün olarak finans dışı kesime göre üç ila dört kat daha fazladır (özellikle Kıbrıs, Yunanistan ve Bulgaristan'da). Konaklama sektöründe istihdam edilen yaklaşık dört kişide birden fazlası sürekli sözleşmeye sahip değildir⁴. Benzer şekilde, bir çalışanın mevcut işini bir yıldan daha kısa bir süre tutma olasılığı (% 23), turizmde de bir bütün olarak finans dışı kesime göre (% 15) önemli ölçüde daha yüksektir. AB'ye üye ülkelerde ortalama olarak yaklaşık her dört çalışandan üçü aynı işverenle iki yıl veya üstü süre çalışmışken, turizm sektöründe bu oran yaklaşık % 65 düzeyindedir. Daha istikrarlı işler sunan turizm sektörlerinin başında hava taşımacılığı sektörü bulunmaktadır, bu sektörde çalışanların %12'si bir yıldan daha az kıdeme

³ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_industries_-_employment#The_tourism_industries_employ_over_13_million_people_in_the_EU

⁴ Aynı kaynak

sahiptir. Aynı oran seyahat acenteleri vb. hizmetler sunan sektörlerde %14 ve konaklama sektörü için %26 olmaktadır. Konaklama sektöründe çalışanların yarısından fazlası ortalama olarak Kıbrıs'ta bir yıldan, Danimarka ve İsveç'te ise iki yıldan az bir süreliğine istihdam edilmektedir⁵.

Turizm sektörü istihdam açısından önemli olanaklar sağlasa da bu sektördeki istihdam yapısının görece güvencesiz ve kırılgan olması bu sektörde çalışanların aleyhine olmaktadır. Turizm sektöründeki istihdamın bu güvencesiz ve kırılgan yapısı AB üyesi ülkeler için de geçerlidir. Dolayısıyla turizm sektörlerinde kadın istihdamının görece yüksek olması kadın hakları bağlamında en ileri konumda olan birlik üyesi ülkeler için bile kadınların daha güvencesiz sektörlerde çalıştıkları/çalıştırıldıkları gerçeğini değiştirmemektedir.

⁵ Aynı kaynak

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN EMEĞİ VE TURİZM SEKTÖRÜ

Bu bölümde temel olarak, kadın emeğinin turizm sektöründe oynadığı rol, duygusal emek ve hizmet sektöründe kadın istihdamının yatay katmanlaşması üzerinden açıklanacaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle toplumsal cinsiyet yapısının bir ürünü olarak duygusal emek tanıtılacak ve ardından bunun bir sonucu olarak kadın emeğinin yatay katmanlaşması sonucu turizm sektöründe nasıl önemli bir istihdam unsuru haline geldiği gösterilecektir. Son olarak da turizm ve toplumsal cinsiyet ilişkisini ortaya koyan ampirik çalışmalara yer verilecektir.

2.1. Turizm Araştırmalarında Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı

Bu alt bölümde toplumsal cinsiyet kavramının doğuşu, gelişimi ve bir toplumsal yapı olarak özellikleri tanıtılacaktır. Böylelikle turizm sektörünün kadınlar açısından eşitsiz yapısı bu yapı üzerinden gösterilecektir.

2.1.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Toplumsal araştırmalarda, cinsiyet yaklaşımının kadın ve erkeklerin kendilerine özgü hareket etme, algılama, anlama, hissetme, konuşma ve etkileşim yollarını yani farklı kimlik oluşumlarının incelemesinde zaruri bir araç haline gelmesiyle birlikte bu yaklaşıma sahip turizm araştırmalarının da sayısı özellikle son zamanlarda artmıştır (Tribe, 2006; Morgan ve Pritchard, 2017; Figueroa-Domecq ve Segovia-Perez, 2020; Mooney, 2020).

Cinsiyet kavramı iki ayrı tanıma dayanmaktadır; biyolojik ve toplumsal. Biyolojik cinsiyet (eşey), erkek ve kadınların genetik ve biyolojik olarak kazanılmış fizyolojik yapıları ve üreme yetenekleri arasındaki farklılıkları tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet ise bu ayrımla ilişkili ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal nitelikler ve fırsatlar anlamı taşımaktadır. Böyle bakıldığında toplumsal cinsiyet eril ve dişil kimliklerini ve aralarındaki farklılıkları tanımlayan bir toplumsal sözleşme olarak tanımlanabilir (West ve Zimmerman, 1987; Nelson, 1995; Pouw, 2018).

Toplum bilimlerinde, toplumsal cinsiyet kavramı cinsiyetleri yüzünden “azınlık” olan kesimlerin koşullarını incelemek için temel bir kavramdır. Toplumun bir kesiminin azınlık sayılabilmesi için yalnızca nüfusunun egemen kesime göre daha az olması zorunlu bir koşul değildir, toplum içindeki konumlarının egemen kesimin iradesine bağlı olması yeterlidir. Bu bağlamda azınlık kavramı nicelikten ziyade güç ile ilişkilidir. Tarihin neredeyse her çağında ve tüm coğrafyalarda ataerkil toplum yapısı, erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurmalarına yol açarak kadınları tarihin en kadim azınlık kesimlerinden biri yapmıştır. Toplumsal cinsiyet yaklaşımı kadınların tahakkümünü basit bir şekilde cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılaşmanın sonucu olduğu önermesini reddetmektedir. Bu tür çalışmalar, kadınların azınlık durumlarını sürekli olarak yeniden üreten ve yerini sağlamlaştıran bir takım alışkanlık, toplumsal kurallar ve standartları erkek egemen toplumun etkileri temelinde incelemektedir. Böylelikle toplumsal cinsiyet yaklaşımını kullanan araştırmalar farklı cinsiyet kimlikleri arasında toplumsal, felsefi ve iktisadi alanların farklı boyutlarında denge kurmayı amaçlamaktadır (Becchio, 2019).

Toplumsal cinsiyet kavramı toplumsallaşmanın, kişiliğin ve cinselliğin sosyal inşasına dayandırılmaktadır (Haslanger, 1995). Cinsiyetin toplumsal olarak inşa sürecini Lorber (1994) süreç, katmanlaşma ve yapı olmak üzere üç başlık altında özetlemektedir. Toplumsal bir kurum olarak cinsiyet, bununla ilişkili haklar ve sorumlulukların tanımlanması için ayırt edilebilir toplumsal konumların yaratımı veya diğer bir deyişle kadın ve erkek arasındaki toplumsal farklılıkların yaratım sürecidir. İnsanlar yaşamları boyunca kendilerinden beklenenleri öğrenir ve bu beklentiler doğrultusunda tepkiler gösterip davranış kalıplarını oluştururlar ve böylece eş zamanlı olarak toplumsal cinsiyet düzenini inşa ederler. Bu süreç, hane içinde yaratılan

dinamiklerin ürünü olan cinsiyetle ilişkili kalıp yargılarla desteklenmektedir. Kadınların çocukların bakımı ile doğrudan sorumlu olduğu durumlarda, kendilerini kızları ile tanımlamalarının bir sonucu olarak, anneler onları bakım ve hane içi sorumluluklar konusunda eğitmeye eğilimliyken, oğullarını geleneksel olarak babaları gibi olmaları yani kendine dönük ve hane içi sorumluluklara daha az ilgili olmaları konusunda cesaretlendirmektedirler (Chodorow, 1995). Böyle bir bakış açısı cinsiyet yaratım sürecini açıklamakla birlikte kadın öznesinin itaatkâr olduğu kalıp yargısına dayandığı iddiası ile eleştirilebilir. Fakat kadınların kendilerine dayatılan cinsiyetlendirilmiş standartların ve beklentilerin dışında davranış gösterme ve direnme eğilimleri resmi ve gayri resmi yaptırımlarla kısıtlandığından kadınların itaate zorlandıkları sonucu çıkmaktadır. Böylece bu yaptırımlar sayesinde aile içinde dağıtılan cinsiyet rolleri ve ilişkileri, iş süreçlerinde ve ilgili kurumlarda bireylerden beklenen cinsiyet davranışlarını da şekillendirmektedir.

Cinsiyetin toplumsal inşasında katmanlaşma, erkeklerin kadınlardan üstün tutulmasını ve toplumsal konumların ikisi arasındaki eşitsiz dağılımını ifade etmektedir. Blumberg (1984) cinsiyetin toplumsal katmanlaşmasının siyasi, cebri, iktisadi ve ideolojik güçlere dayandığını ve katmanlaşmanın sayılan dört gücün bileşik bir çıktısı olduğunu belirtirken en önemli belirleyicinin kadınların sahip oldukları iktisadi güç olduğunu tarihsel ve sosyolojik bulgulara dayanarak iddia etmektedir. Kadınların daha önemli iktisadi kaynakları kontrol etmeleri ve üretmeleri cinsiyetin toplumsal olarak katmanlaşmasını azaltabilecektir. Fakat kadınların iktisadi güce sahip olması diğer bağlayıcı güçlerin önemlerini azaltmamalıdır (Chafetz, 2006; Danaj, 2016). Kadınların daha fazla iktisadi güce sahip olması ideolojik kalıp yargıları ve gayri-resmi yaptırımlara karşı kendilerini koruma kabiliyetlerini artırıp sınırlarını genişletebilmelerine yol açmaktadır. Fakat kadınların daha önemli iktisadi kaynakları yönetmelerinin önündeki engellerin ortadan kaldırılması politik güçlerin ve kadın mücadelesinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak kadınların siyasi ve ekonomik süreçler yani toplumsal yapılar aracılığıyla eşitsiz bir gelişime maruz kalması toplumsal katmanlaşmayı yaratarak kadınların kimliğini sosyal olarak inşa etmektedir.

Son olarak cinsiyete dayalı olarak eşitsiz bir hiyerarşi oluşturan katmanlaşma sistemi toplumsal yapıların önemli bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyetin toplumsal bir yapı olarak derinliği, katmanlaşmanın oluşum ve yeniden üretim biçimlerinin anlaşılmasında oldukça önemlidir. Bu bağlamda Risman (2018), geleneksel yapısalcı teorinin yapıların ve kültürün insan eylemini belirlediği ve kısıtladığı çıkarımının aksine toplumsal bir yapı olarak cinsiyeti birbirleriyle ilişkili bireysel, ilişkisel ve makro düzeylerde gerçekleşen toplumsal süreçlerin kültürel ve maddesel boyutları olarak tanımlamaktadır. Bireysel düzeydeki süreçler cinsiyet kimliklerinin ve benliklerinin oluşmasıyla ilgilidir. Bu süreçte kültürel boyutta bireyler açık sosyalleşme ve toplumsal rol modeller aracılığıyla kendilerine özgü cinsiyet kimliklerini inşa ederek bunları içselleştirmektedirler. Maddesel boyutta ise erkek ve kadınlar toplumsal yapının öğrettiği cinsiyete özgü geleneksel yaşam biçimlerini seçerek bu yapının muhayyel imkânları ve düşünsel gerçeklikleri doğrultusunda yeni benlikler yaratmak zorundadırlar (Risman, 2018).

İlişkisel süreçler kadınlar ve erkeklerin benliklerinin oluşumunun dışında gündelik hayatı ve ilişkileri düzenleyen beklentiler ile oluşmaktadır. Bu sürecin kültürel boyutu varsayılan cinsiyet kategorilerine dayalı olarak ilişkileri düzenleyen kalıp yargıları kapsamaktadır. Risman (2018) kültürün gündelik hayatı şekillendirdiğini öne sürerek cinsiyet yaratımının ve toplumsal beklentilerin ilişkisel düzeyde doğrudan etkili olduğunu belirtmiştir. Cinsiyetin icrası⁶ kavramını, West ve Zimmerman (1987) toplumsal cinsiyete dayalı olarak sınıflandırılabilir tüm davranışlara aktif katılımı ve çevredeki ilişkisel beklentileri karşılamak olarak tanımlamaktadır. Alışlagelen haliyle toplumsal cinsiyeti tanımlanan rollere uymakla ilişkili değerlendiren geleneksel yaklaşımı eleştiren yazarlar, cinsiyetin icrası kavramıyla bireylerin gündelik etkinlikler aracılığıyla kendilerini sorumlu olarak eril veya dişil hale getirip cinsiyet kimliklerini oluşturdukları ve sürdürdükleri süreci ifade ederler (Youm, 2005). West ve Zimmerman, başlangıç olarak cinsiyet (eşey), cinsiyet kategorisi ve toplumsal cinsiyet kavramlarını birbirinden ayırıp üç farklı cinsiyet kategorisi tanımlayarak cinsiyetin ilişkisel düzeyde bireylerin sorumlu oldukları cinsiyet kimliklerinin oluşum aşamalarını aktarmaktadır. İlk olarak cinsiyet anatomik bir

⁶ “doing gender” kavramının Türkçe’ye bu şekilde çevrilmesi uygun görülmüştür.

ayırma denk düşmekte ve daha çok biyolojik olarak “eşey” yani üreme yetisine sahip olmayı tanımlar. Cinsiyet kategorisi ise eşeye bakılmaksızın toplumsal olarak gerekli kimlik göstergeleri tarafından kurulur ve yeniden üretilir. Toplumsal cinsiyet ise toplumsal beklentiler doğrultusunda bireyin eril veya dişil olma derecesidir. Cinsiyetin icrası, bireylerin çevrelerini saran beklentileri karşılamak için sahip oldukları mesuliyet duygusu ile ilişkilidir. Risman (2018)’e göre mesuliyet duygusunun doğurduğu cinsiyetin icrası ilişkisel düzeyde beklentilerin nasıl oluştuğunu açıklamakta tek başına yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla, cinsiyet kategorileri etrafında oluşturulan bilişsel eğilimlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet çalışmalarında bilişsel eğilim (ön yargılar), cinsiyet kategorileri ve bunlarla ilişkili nitelikler arasındaki öznel, örtük ve ağırlıklı mantıksız zihinsel ilişkiler aracılığıyla sistematik olarak çarpıtılmış toplumsallar rollerin üretildiği durumları tanımlamaktadır (Correll, Benard ve Paik, 2007; Haselton, Nettle ve Murray, 2016). Bu eğilimlere örnek olarak cinsiyetçi toplumlarda kadınlardan daha anlayışlı ve özgeci olmaları ve erkeklerden ise daha rekabetçi ve bireysel olmaları beklenmektedir. Dolayısıyla kadın kimliğine dair oluşturulan bilişsel eğilimler, kadınlardan beklenen çarpık toplumsal konumları belirlemektedir. Bu beklentiler kadınların yapacak oldukları işleri ve bu işlerdeki konumları doğrudan belirleyerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üretilmesine neden olurlar.

İlişkisel düzeylerin maddesel boyutunu ise oransal temsil ve toplumsal ağlara erişim oluşturmaktadır. Temsil oranı, baskın toplumsal ve kültürel kategorilerden farklı bir kategoriye sahip bireylerin göreceli sayısıdır ve toplumsal ilişkinin dinamiğinin şekillenmesinde oldukça önemlidir. Kanter (1977) özellikle kadınların belirli meslek gruplarında sayılarının az olmasının, hatta “temsili” olmasının, ilişkisel düzeyde üç temel dinamiği doğurduğunu göstermiştir. Öncelikle kadınlar, baskın kategori olan erkeklerden görüntü nedeniyle fiziki olarak kolay ayırt edilebildikleri için performans baskıları doğuran yüksek görünürlük tecrübe ederler. İkinci olarak, kadınlar aralarındaki farklılıkları abartan baskın kategori üyeleri (erkekler) tarafından tecrit edilirler. Azınlık kategoriye üye olanların bu durumda iki genel tepkisi bulunmaktadır. Baskın kategori üyelerinin dışavurumcu hareket ve etkinliklerinin izleyeni olarak tecridi kabul ederler ve toplumsallaşma gerektiren durumlarda ise dışlanma riskine katlanırlar. Ya da buna zıt bir şekilde azınlıklar kendilerini ayırksı bir şekilde tanıtarak

baskın kategori üyesi yani içeriden biri olmaya çalışırlar. Kadınların temsil oranının düşük olmasının yarattığı üçüncü dinamik, kadınlardan önceden tanımlanmış toplumsal cinsiyet rolleri içinde hareket etmelerinin beklenmesi yani kadınların bu rollere sıkışmasıdır. Bu tür bir sıkışma kaynaklara, güce ve ayrıcalığa ulaşmada kalıplaşmış eşitsizliğe yol açar. Dolayısıyla, kadınların temsil oranlarının artması bu eşitsizliği tersine çevirebilmek için önemli bir araç olmakla birlikte makro düzeydeki yapısal eşitsiz ilişkilerden bağımsız değerlendirilemezler.

Toplumsal cinsiyet yapısı, son olarak, toplumsal kurumları ve her tür örgütlenmeyi düzenleyen makro düzeydeki kalıplarla düzenlenir. Her ne kadar kadın ve erkek eşitliği birçok ülkede yasal olarak kabul edilmekle birlikte maddi imkânların dağılımı ve örgütsel güç hala öncelikli ve baskın olarak erkeklerin elindedir. Bu bağlamda, aile bakımını önemsemeyen çalışan yaklaşımına sahip örgütsel ve yasal düzenlemeler erkek egemen kültürel inançların da etkisiyle kaynakların erkeklere öncelik sağlayacak şekilde uzun ömürlü olmasını sağlamaktadır (Risman, 2018). Kültürel inançlar bu yönüyle çalışma alanlarını aşan bir makro belirleyen olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyetle ilişkilendirilmiş güçlü kültürel anlamlar ve ideolojilerin kadınların kazanç ve refah düzeyleri üzerindeki etkileri önemli birer etken olarak birçok çalışma tarafından ortaya konmuştur (Budig, Misra ve Boeckman, 2012). Kadınların sahip oldukları iktisadi bağımsızlık, kadınların tercihlerinin ve toplum içindeki ayrıcalıklarının ilerletilmesinde tek bir boyutu barındırmakta ve cinsiyete dayalı ideolojik yargılarla sınırlıdır. Dolayısıyla kadınların çalışma süreçlerindeki temsil oranındaki artış kesinlikle ataerkil yapıyı destekleyen kurumların sistematik dönüşümünü destekleyen yasal düzenlemeler ve iktisadi politikalara eşlik etmelidir.

Sonuç olarak bu çalışmada cinsiyet kavramı kadınlar için eşitsizlik yaratan toplumsal bir yapı olarak değerlendirilecek ve kadın ve turizm hakkındaki çalışmalar Tablo 1’de özetlenen toplumsal cinsiyet yapısının ilişkisel ve makro düzeylerde maddesel boyutlarıyla değerlendirilecektir. Bu çalışma ayrıca turizm harcamalarının kadın istihdamı üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini incelediğinden ötürü toplumsal cinsiyetin ilişkisel ve makro düzeylerindeki maddesel boyutunu ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Yurtiçine yönelik olan turizm harcamalarındaki artışın kadın istihdamı üzerindeki etkileri öncelikle ilişkisel düzeyde kadınların temsil oranını artırarak düşük

temsilden kaynaklanan yapısal sorunların iyileştirilmesine ayrıca maddi kaynakların dağılımını kadınların lehine geliştirerek makro düzeyde maddesel bir gelişimi doğuracaktır.

Tablo 2.1. Toplumsal Cinsiyet Yapısının Boyutları

	Bireysel Düzey	İlişkisel Düzey	Makro Düzey
Maddesel	Benlik oluşumu Beden	Temsil oranı Toplumsal ağlara erişim	Maddi kaynakların dağılımı Örgütsel uygulamalar
Kültürel	Toplumsallaşma İçselleştirme Benliğin inşası	Beklentiler Bilişsel eğilimler Ötekileştirme Kalıp yargılar	İdeoloji İnançlar

Kaynak: Risman (2018)

2.1.2. Bakım Emeği ve Turizm Sektöründe Kadın Emeği

Birçok geleneksel kültürde kadınlar, başkalarının bakımı ile ilişkilendirilmekte ve çoğunlukla erkeklerden daha fazla aile sorumluluğuna sahip olmaktadır. Kadın ve erkekler için uygun olan davranışları belirleyen toplumsal cinsiyet normları aile içinde toplumsal olarak inşa edilen ailevi diğerkâmlık ile yakından ilişkilidir. Aile içerisinde yaratılan ve nesiller arasında yeniden üretilen bu tür sorumluluklar kadınların “cinsiyetini” yaratmaktadır (West ve Zimmerman, 1987; Brines, 1994). Kadınların icra ettikleri eylemlere atfedilen cinsiyet rolleri kadın emeği açısından iki temel sorunu yaratmaktadır. Bunlardan birincisi kadınlar bu tür sorumluluklar nedeniyle işgücüne dâhil olmamakta ve iş sahibi olmanın sağladığı iktisadi ve toplumsal üstünlüklerden faydalanamamaktadırlar. Aile içerisinde ve dolayısıyla toplumda aile geçiminin sorumluluğu erkeklerdeyken, ailenin bakımıyla ilgili sorumluluklar kadınlara yüklenmektedir. Bu da kadının toplumca kabul edilen asli sorumluluğunun aile bakımı olmasına yol açarak kadınların işgücüne katılmalarını engellemekte ve hali hazırda çalışmakta olan kadınların ise eksik istihdam edilmesine yol açmaktadır.

İkinci sorun ise istihdamdaki kadınlarla ilgilidir. Yaratılan toplumsal cinsiyet normları emek arzını etkilediği kadar kadınların istihdam edildikleri mesleklerin yapılarını da

belirlemektedir. Kadınlar ağırlıkla “bakım emeği” barındıran meslek gruplarında istihdam edilmektedirler. Bakım emeği, kişisel özen gerektirmesi ve yüz yüze, ilişkisel düzlemde gerçekleştirilmesi nedeniyle geleneksel iktisadi iş tanımından ayrılmaktadır. Bu bağlamda bakım emeği basit bir hizmet üretiminden ziyade bu hizmeti sağlayanların sahip olduğu güdülerle de ilişkilidir. Bakım hizmeti, bunları sağlayanlar ve bunlardan faydalananlar arasında kişisel temas barındırmakta ve bu yüzden duygusal bağlar da içermektedir. Bu duygusal bağlar ise tarihsel ve kültürel olarak başkalarına (çocuklar, eşler ve yaşlılar) bakma görevinin inşa ettiği normlar tarafından kadınlara dayatılmaktadır (Folbre, 1994; Badgett ve Folbre, 1999; Özkaplan, 2009). Bakım emeğinin gereklilikleri, kadınları başkalarıyla ve başkaları için çalışmak gibi müşterek ve özgeci değerleri içselleştirmeye teşvik etmiştir. Tam tersi bir durumda toplumsal olarak aile geçiminden sorumlu tutulmanın sonucu olarak inşa edilen toplumsal normlar ise erkeklerin ücret ve konum gibi daha rekabetçi ve bireysel değerleri içselleştirmesine yol açmıştır (Marini vd., 1996).

Yukarıda değinilen farklı içselleştirme süreçleri de toplumsal olarak iş tanımına bir cinsiyet kazandırarak aile içinde yaratılan eşitsiz gelişimin istihdam süreçlerinde de yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, bakım emeği gerektiren işler hali hazırda kadınların hane içinde “doğal olarak” sürdürmekte olduklarından finansal ödüle layık görülmemekte ve “gerçek” işlerden daha düşük ücretlendirilmektedir. Böylelikle kadınlar ilişkisel düzeyde yapılan hizmet sektöründe yatay katmanlaşmaktadır. “Cam duvar” olarak da isimlendirilen bu tür katmanlaşma sonucu erkeklere göre daha düşük ücretlendirilen ve güvencesiz sektörlerde yoğunlaşmaktadır. Çünkü bakım emeğinin bir sonucu olarak ilişkisel düzeyde gerçekleştirilen işler kadınların doğal işleri olarak görüldüklerinden, kadınlar yeteri kadar ödüllendirilmemektedir. Bu tür mesleklerin kadınların zenginleştirilmesi ve güçlendirilmesi için hiç değilse ilk basamak rolü gördükleri söylenebilir, buna rağmen kadınlar doğal üstünlüklerinin bulunduğu iddia edilen sektörlerde dahi yönetici konumuna gelememektedirler. “Cam tavan” olarak da bilinen bu durum erkeklerin, bakım emeğinin kullanıldığı sektörlerde dahi yönetici pozisyonlarında dikey bir şekilde katmanlaşmasına yol açmaktadır (Guy ve Newman, 2004).

Tüm yukarıdaki gelişmelerin sonucu olarak kadınlar bakım emeğinin doğası gereği hizmet sektöründe ve çoğunlukla ilişkisel mesleklerde yoğunlaşmaktadırlar. Bu meslekler de hali hazırda kadınların hane içinde devam ettirdikleri hizmetlerin bir uzantısı olarak görüldüğünden yüksek ücrete layık görülmemektedir. Bunun altında yatan temel neden bakım emeğinin toplumsal olarak değersiz görülmesidir. Bakım emeği değersiz görülünce de bunun bir uzantısı olan ve ilişkisel düzlemde gerçekleşen diğer ilişkili meslekler de değersiz görülmektedir. Dolayısıyla bu tür meslekler zaten kadınların hali hazırda yürüttükleri hizmetler olduğundan ötürü güvencesizleştirilerek elde edecekleri ödüller azaltılacaktır. Sonuç olarak bakım emeği, istihdamdaki kadınların daha düşük ücretli ve güvencesiz meslek türlerinde yoğunlaşmasına neden olurken diğer yandan da bu tür mesleklerde daha yüksek ücret kazanabileceği idareci pozisyonlarına gelememektedirler.

Tüm bu sayılan sosyal dinamiklerin bir ürünü olarak Purcell (1997) turizm sektöründe işverenlerin kadınları istihdam etmelerini sağlayan üç temel unsur olduğunu ileri sürmektedir; iş gücü maliyeti, cinsellik ve toplumsal cinsiyet. İlk olarak işverenler iktisadi üstünlük algılarına bağlı olarak yani işgücünün ucuz olmasına bağlı olarak kadın emeğini talep etmektedirler. Geçtiğimiz bölümde turizm sektörünün yüksek istihdamının yüksek dönüşüm oranına sahip olduğu ve iş sözleşmelerinin ağırlıklı kısa dönemli oldukları gösterilmiştir. Bu bağlamda kadın emeğinin toplumsal ve tarihsel olarak dezavantajlı sektörlerde yoğunlaşması ve yedek işgücü olarak ortaya çıkmasının bir sonucu olarak kadınlar güvencesiz çalışma koşullarına sahip turizm sektöründe fazlaca istihdam edilmektedir. Purcell (1997) bu tür işleri koşula bağlı olarak cinsiyetlendirilmiş meslekler olarak tanımlamakta ve turizmle ilgili mesleklerin ekonomik kayıplarının giderilmesi halinde bu tür mesleklerin yeniden erkek egemen yapıya dönüşebileceğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla, kadınların turizm sektöründe yüksek düzeyde istihdam edilmesi sektörün çalışanlarına sağladığı ekonomik üstünlükler şartına ters orantılı olarak bağlıdır.

Turizm sektöründe kadınların yüksek oranlarda istihdam edilmesinin ikinci unsurunu Purcell (1997) cinsellik olarak tanımlamaktadır. Turizm ve konaklama gibi ilişkisel düzeyde gerçekleştirilen işlerde cinsiyet ve dolayısıyla cinsellik bu tür mesleklerin açık bir boyutudur. Bu bağlamda kadın vücudunun ve estetiğinin turizm hizmet

pazarlaması stratejilerinde kullanılmakta ve hizmet sunumunda bulunan kadınların vücut ölçüleri, makyaj ve davranışları işveren tarafından sıkı denetimlere tabii tutulmaktadır. Bu turizm hizmet ürünlerini talep ve arz eden tarafların arasındaki dinamik toplumsal ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Kinniard ve Hall, 2000).

Üçüncü unsur Purcell (1997) tarafından ataerkil olarak tanımlanmış meslekler olarak belirlenmiştir. Bakım emeği süreçlerinin bir sonucu olarak kadınlara bakıcılık rolü toplumsal olarak yüklenmiştir. Bu durum kadınların otel ve pansiyonlarda temizlik, aşçılık vb. rollerini almalarını teşvik etmekte ve kadınların emeğini ataerkil hane reisinin emeğine tamamlayıcı bir rol biçerek bağımlılığını yeniden üretmektedir. Daha öncede bahsedildiği üzere bakım emeğinin uzantısı olarak görülen turizm ve konaklama hizmetlerine kadınların “doğal” olarak yatkın oldukları gerekçesiyle yeterli ücret ve sosyal hakların sağlanmaması bu süreci belirleyen en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum en yalın haliyle küçük konaklama ve yiyecek işletmelerinde kadınların ücretsiz aile işçileri olarak çalıştırılmasında kendisini göstermektedir. Aile işletmelerinde kadınların eşleri için boyutu, biçimi ve sonuçta elde edilen gelirler üzerinde kontrol sahibi olmaktadır. Böyle bir durum kadınların aile içindeki sorumluluklarının yanına aile işlerinin eklenmesiyle sahip oldukları sorumlulukları ve çalışma süresini artırmakla birlikte kadınların erkeklere olan bağımlılıkları yeniden üretmektedir. Dolayısıyla turizm sektörünün gelişimi böylelikle kadınların toplumsal konumlarını güçlendirmekten ziyade onları erkek egemen üretim süreçlerine daha fazla bağımlı kılabilmektedir.

2.2. Turizm Araştırmalarında Toplumsal Cinsiyet, İstihdam ve Kadının Güçlendirilmesi

Turizm sektörü, kadınlar için yarattığı istihdam olanakları sayesinde, toplumsal cinsiyet yapısını ilişkisel ve makro düzeylerdeki maddesel ilerlemeler aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Diğer sektörlerle karşılaştırıldığında turizm sektöründeki işe alım şartları göreceli olarak düşüktür, dolayısıyla iş tecrübesi ve vasıfları erkeklere göre geri bırakılmış olan kadınların işe girme olasılıkları bu sektörde daha yüksektir (Zhang ve Zhang, 2021). Bu sayede

turizm sektöründe çalışma imkânı bulan kadınlar ilişkisel düzeyde hem temsil oranlarını artırarak üzerlerindeki performans kaygılarını azaltmakta hem de kültürel olarak haklarındaki kalıp yargılarla mücadele edebilecek toplumsal dayanışma ağlarına erişimlerini kolaylaştırmaktadırlar (Boonabaana, 2014; Phommavong ve Sörensson, 2014; Cole, 2018). Ayrıca makro düzeyde gelirlerini artırıp becerilerini geliştirme imkânlarına da sahip olarak cinsiyet farkındalık ve bilinçlerini kültürel boyutta da arttırmaktadırlar. Kadın emeği üzerindeki tüm bu üstünlüklerine rağmen turizm sektörü kadınları görece düşük iş pozisyonlarında sabitleyerek cinsiyet açığının artmasına da neden olabilir. Bu bağlamda, turizm sektöründeki toplumsal cinsiyet yapısını makro düzeyde inceleyen çalışmalar ağırlıklı olarak turizm istihdamı aracılığıyla kadınların toplum içindeki konumlarının güçlendirilmesi tartışması üzerine yoğunlaşmıştır.

Toplumsal cinsiyet açısından güçlendirme kavramı kadınların yaşamları üzerindeki kontrollerinin toplumsal, iktisadi ve politik olarak dönüşümünü ve bu dönüşümleri sağlayacak birlikte hareket etme güdüsünü ortaya çıkarma yollarını içerir (Keller ve Mbewe, 1991; Cornwall, 2016; Cole, 2018). Bu bağlamda kadınların ücretli işlerde istihdam edilmesi onların iktisadi olarak güçlendirilmesi için zorunlu bir şart olarak gözükebilir. Fakat yapılan çalışmalar kadın istihdamının çelişkili iktisadi sonuçları doğurduğunu göstermektedir. Makro düzeydeki çalışmalar kadınların daha sömürücü üretim yapılarında (ihracata dayalı sektörler) ve kayıt dışı sektörlerde çalıştıklarını ortaya koyarken, mikro düzeyde yapılan çalışmalar kadınların gündelik hayatta güçlendirildiğini öne sürmektedir (Him, 2020). Aynı açmaz turizm sektöründe istihdam edilen kadınların güçlendirilmesi hakkındaki yazında da bulunmaktadır. Turizm üzerine yapılan birçok araştırma, kadınların ağırlıklı olarak temizlik, konaklama ve karşılama gibi görece daha düşük ücretli konumlarda istihdam edildiklerini ve sektördeki işlerin bu şekilde bölümlendiğini ortaya koymaktadır (Sinclair, 1997). Diğer yandan turizm ve toplumsal cinsiyet yazınının çoğunluğunu kapsayan ülke veya dar bölge temelli ampirik ve niteliksel çalışmalar turizm istihdamı aracılığıyla kadınların bir çok yönden güçlendirildiğini ortaya koymaktadır. İlk olarak turizm istihdamı kadınların aile içindeki erkeklerden finansal olarak bağımsız olmalarını sağlamaktadır (Moswete ve Lacey, 2015; Tucker ve Boonabaana, 2012). Finansal bağımsızlığı doğuran turizm sektöründeki yeni iş imkânları kadınlara ayrıca

geleneksel iş yüklerine göre daha rahat çalışma koşulları sundukları, onların girişimcilik faaliyetlerini destekleyip gelirlerinin yönetimine egemen olma ihtimallerini güçlendirdiği ve iş eğitimleri aracılığıyla vasıflarını yükselttikleri birçok çalışma tarafından ortaya konmuştur (Marcinek ve Hunt, 2015; McMillan, O’Gorman, ve MacLaren, 2011; Moswete ve Lacey, 2015; Tucker ve Boonabaana, 2012). Kadınların iktisadi olarak güçlendirilmeleri onlara içinde buldukları ataerkil toplum yapısının dayattığı koşulları dönüştürme ve onlara karşı mücadele etme özgüveni ve örgütlenme olanaklarını sağladığı mikro temelli çalışmalarda gösterilmiştir (Ferguson, 2011; Aghazamani ve Hunt, 2017).

Yukarıda sayılan tüm kazanımlarına rağmen turizm sektöründe hala ücrette cinsiyet açığının, yatay ve dikey katmanlaşmanın ve cinsiyetçi çalışma pratiklerinin yaygın olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Turizm sektörü kadınlara istihdam olanağı sağlarken diğer yandan ücretler açısından eşitsiz bir yapıyı üretmektedir. Kadın çalışan oranının en yüksek olduğu sektörlerin başında gelen turizm sektöründeki eşitsiz ücret yapısı kadın işi olarak tanımlanan işlerin değer görmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Santos ve Varejao (2007) Portekiz turizm işçilerinin ücretlerinin cinsiyet açığını Blinder-Oaxaca ayrıştırması kullanarak incelemişler ve ücret açığının %45’inin turizm sektöründe çalışan kadın ve erkekler arasındaki kategorik farklılıktan kaynaklandığını bulmuşlardır. Ayrıca çalışmada yatay katmanlaşmanın olduğunu ve kadınların bu sektördeki yönetici konumlarında eksik temsil edildiğini göstermişlerdir. Munoz-Bullon (2009) benzer bir yöntemi İspanya için denemiş çalışanlara düzenlenen sözleşme türünün, işin gerektirdiği yeterliliklerin ve işin tanımlandığı alt sektörlerin ücrette cinsiyet açığı üzerinde etkili olduklarını göstermişlerdir. Yukarıdakilerden farklı bir şekilde Thrane (2008) Norveç turizm çalışanlarının ücret açığını beşeri sermaye yaklaşımı ile eğitim, iş tecrübesi, ebeveynlik ve evlilik etkileri koşulunda rassal etkili panel regresyon modeli ile tahmin etmiştir. Elde edilen sonuca göre erkek turizm çalışanlarının kadınlara göre %20 daha fazla kazandığı ayrıca sahip olunan çocuk sayısının erkeklerin ücretlerinde artışa kadınlarda azalışa yol açtığını ve son olarak evli kadınların maaşlarındaki artışın erkeklerden düşük olduğunu tahmin etmiştir.

Kadın çalışan sayısının en yüksek olduğu turizm sektöründe dahi kadınlar erkeklerle yatay ve dikey olarak eşitsiz bir iş dağılımına sahip olmaktadır. Birçok çalışma turizm sektöründeki en az kazanç sağlayan ve en az yeterlilik gerektiren işlerde yoğunlaştıklarını göstermektedir (Santos ve Varejao, 2007). Kadınların turizm sektöründe önemli yönetici konumlarına gelme ihtimali sektördeki kadın çalışanların oranıyla tezatlık içerisindedir (Jordan, 1997; Costa, Carvalho ve Breda, 2011). Sonuç olarak, yazında turizm sektöründe kadınların yüksek temsil gücüne sahip olması mikro temelli çalışmaların gösterdiği üzere bireysel anlamda güçlenmelerine neden olurken, makro bazlı çalışmaların gösterdiği üzere cinsiyet eşitsizliği bu sektörde dahi yeniden üretilmektedir.

Buraya kadar aktarılan yazından da anlaşılacağı üzere kadın istihdamı ve turizm sektörünü konu alan çalışmalar ağırlıklı belirli bir turizm bölgesinde veya turizm alanlarında istihdam edilen kadınların çalışma koşulları üzerine odaklanmaktadır. Genel yazında bu sektördeki kadın istihdamının makroekonomik etkileri göz ardı edilmektedir. Bu durum feminist yaklaşımların, nicel yöntemlerin epistemolojik olarak kadınların deneyimlerini tamamiyle yansıtmada başarısız olduğu iddiasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu iddiaya göre nicel yöntemler bir yandan araştırmacıyı konudan ayırarak tam nesnel bilgiye erişimi kısıtlarken diğer yandan bu yöntemler teorileri test etmek ve tahminlerde bulunmak üzerine inşa edildiklerinden bir toplumsal cinsiyet yaklaşımının gerektirdiği toplumsal olarak inşa edilmiş unsurların derin kavrayışını engellemektedir (Figueroa-Domecq ve Segovia-Perez, 2020). Feminist yaklaşımın ampirizm karşısındaki bu tutumu, ampirik çalışmaların kadınları basit bir toplumsal kategori olarak ele almalarından kaynaklanmaktadır. Fakat tüm bu eksik yanlarına ve muhtemel eril ideolojik sonuçlarına rağmen turizmin ulusal veya bölgesel toplam kadın istihdamı üzerindeki olası yayılma etkileri ancak ampirik yöntemlerle tespit edilebilir. Bu bağlamda ampirik modellerin sonuçları dikkatli bir şekilde yorumlanmalı ve nitel çalışmalara dayanak oluşturarak tamamlayıcı bir role sahip olmalıdır.

Turizm ve kadın emeğini bölgesel olarak ele alan çalışmaların gelişimi oldukça yenidir. Bu bağlamda Nassani vd. (2019) 1990-2015 arasını kapsayan dönem için seçilen 24 AB ülkesinde uluslararası turizm göstergeleri, kadınların güçlendirilmesi

ve finansal araçlar arasındaki uzun vadeli ve nedensel ilişkiyi incelemiştir. Kadınların güçlendirilmesini eğitsel ve ekonomik boyutlarıyla ele alan çalışmada, gösterge olarak birinci ve ikinci düzeyde okullaşma oranlarında Cinsiyet Eşitliği Endeksi, üçüncü düzey okullaşma oranının Cinsiyet Eşitliği Endeksi, tarım dışı sektörde kadınların ücret payları, kırılma kadın istihdamı oranı ve üretim faktörü sağlayan ücretli kadınların oranı kullanılmıştır. Turizm göstergeleri ise turizm harcamalarının toplam ithalat içindeki payı, turizm gelirlerinin toplam ihracat içindeki payı, cari ABD doları üzerinden yolcu taşıma gelirleri ve cari ABD doları üzerinden seyahat gelirleri kullanılmıştır. Çalışmada sabit ve rassal etkili panel regresyon, panel GMM ve dayanıklı en küçük kareler regresyon modelleri kullanılmış ve değişkenler arasındaki nedensel ilişkiler Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik testi aracılığıyla tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre turizm göstergeleri ve kadın güçlendirilmesi göstergeleri arasında karşılıklı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre genel bir sonuca varmak oldukça zordur. Sonuçlar kullanılan göstergelere göre farklılık göstermektedir.

Zhang ve Zhang (2020) bir önceki çalışmadan farklı olarak turizm göstergelerinin kadınların güçlendirilmesine dair göstergeler üzerindeki karmaşık etkilerini Cinsiyet Eşitliği Endeksini kullanarak aşmış ve 2006-2018 arası dönemde 36 Asya ülkesi için uluslararası gelen turist sayısı ile ilişkisini Sistem GMM yöntemi aracılığıyla test etmişlerdir. Sonuçlara göre turizm ve cinsiyet eşitliği arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır fakat ilişkinin boyutu farklı bölgeler arasında çeşitlilik göstermektedir. Farklı bir yöntemle Zhang ve Zhang (2021) yükselen piyasa ekonomileri için karşılaştırmalı nitel analiz aracılığıyla turizmin Cinsiyet Eşitliği Endeksi ile olan ilişkisini kadın istihdamı, iş gücüne katılım oranı ve eğitim göstergeleri ile birlikte test etmiş ve turizmin cinsiyet eşitliğini ancak diğer değişkenler ile birlikte olumlu etkilediğini göstermişlerdir.

Cinsiyet eşitsizliği ve turizm arasındaki ilişkiyi inceleyen önceki çalışmalardan farklı olarak Jackman (2022) 143 ülke için 2006-2017 arası dönemde test etmiştir. Çalışmada cinsiyet eşitliğinin bir göstergesi olarak diğerlerinden farklı olarak Cinsiyet Eşitsizlik Endeksinin sadece iktisadi katılım ve fırsat alt endeksini kullanmıştır. Turizm sektörünün gelişimi ise ülkeye giren uluslararası turist sayısı ile ölçen

çalışmada iktisadi büyüme yazınında kullanılan doğurganlık oranı, kamu sektörünün büyüklüğü, haklar ve özgürlükler üzerindeki kısıtlamalar ve muhafazakârlık değişkenleri de kontrol amaçlı kullanılmıştır. Hausman-Taylor panel regresyonu aracılığıyla elde edilen sonuçlara göre turizmin cinsiyet eşitliğine sunduğu katkının en yüksek olduğu grup gelişmiş ekonomiler olmuştur. Bu ülkelerdeki turist sayısındaki artışın kadının işgücüne katılımını, yönetici pozisyonlarındaki oranını ve kazandıkları geliri artırdığı tespit edilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler için ise sonuçlar bölgelere göre farklılık göstermektedir. Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde turizm kadınların yönetici konumlarına gelmelerini kolaylaştırırken, Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinde gelir eşitliğini teşvik etmektedir. Güney Asya ve Latin Amerika ülkeleri için iş gücü piyasalarında cinsiyet açığını ölçen göstergelerin kimisini pozitif kimisini de negatif etkilediği tespit edilmiştir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için böyle bir ilişki anlamlı bulunmazken, en yüksek negatif etki Sahra Altı ülkeler için bulunmuştur. Bu ülkelerde turizm sektörü kadın eşitliğini olumsuz etkilemektedir.

Sonuç olarak turizm ve toplumsal cinsiyet ile ilgili çalışmalar ağırlıklı olarak mikro vaka analizlerine ve tek ülke düzeyindeki makro çalışmalardan oluşmaktadır. İşgücü piyasası ve kadın eşitsizliği üzerine olan makro düzeydeki kısıtlı sayıdaki panel veri analizleri de kadının güçlendirilmesi ile ilgili bileşik endekslerin turizmle ilişkisini, turizm sektöründe ücret açığı gibi konuları temel almaktadır. Bu çalışma turizm sektörünün uyarılmış etkilerinin kadınların işgücüne katılımı, istihdamı ve işsizliği üzerindeki görece etkilerini inceleyerek alan yazına katkı sunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB ÜLKELERİNDE KADIN EŞİTSİZLİĞİNİN İKTİSADİ BOYUTLARI

Bu bölümde AB ülkeleri için Dünya Ekonomik Forumu'nun yayınladığı Küresel Cinsiyet Eşitliği Raporundan elde edilen Cinsiyet Eşitliği Endeksi aracılığıyla AB ülkeleri için işgücü piyasasındaki kadın eşitsizliğinin boyutları betimsel olarak sunulacaktır. Sözü geçen rapor kadın eşitsizliğini dört farklı boyutta ele almaktadır: (1) iktisadi katılım ve fırsatlar, (2) eğitime erişim, (3) sağlık ve sağkalm, (4) siyasi güçlendirme.

- **İktisadi Katılım ve Fırsatlar Endeksi:** Bu alt endeks kadınların iktisadi faaliyetlere ne düzeyde katıldıklarını ve işte fırsat eşitliğinin boyutunu üç farklı kavrama dayanarak göstermektedir; işgücü açığı, ücret açığı ve yükselme açığı. İşgücü açığı basit bir şekilde kadın ve erkeklerin işgücüne katılım oranlarının farkıyla ölçülmektedir. Ücret açığı ise kadın ve erkeklerin kazandıkları tahmini gelirin oranı ve Dünya Ekonomik Forumu'nun Yönetici Görüşleri Anketinden aynı işi yapan kadın ve erkeklerin aldığı ücretlere dayanarak hesaplanmıştır. Son olarak yükselme açığı ise kadınların milletvekilleri, üst düzey görevliler ve yöneticiler arasındaki oranı ve ayrıca kadınların teknik ve profesyonel çalışanlar içindeki payı ile ölçülmüştür (WEF, 2016).
- **Eğitime Erişim:** Kadın ve erkekler arasındaki eğitime erişim açığı birincil, ikincil ve üçüncül eğitim seviyelerinde olan kadınların erkeklere oranıyla ölçülmektedir.
- **Sağlık ve Sağkalm:** Kadın ve erkekler arasında sağlık durumları farklılıklarını ölçen bu alt endeks, erkek çocuk tercihi nedeniyle sonlandırılan

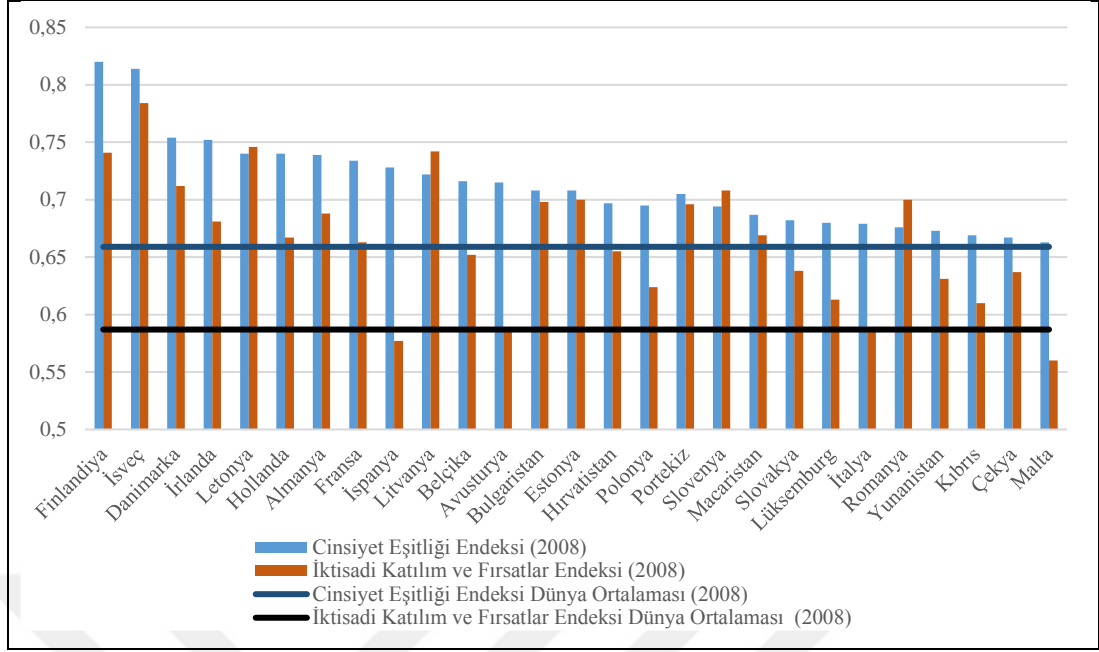
gebelikleri ölçmek için kullanılan doğumda cinsiyet oranı ve beklenen yaşam süreleri arasındaki fark aracılığıyla hesaplanır.

- **Siyasi Güçlendirme:** Bu endeks en yüksek siyasi karar alma konumlarında bulunan kadınlar ve erkekler arasındaki açığı ölçmektedir. Bu bağlamda bakanlık düzeyindeki pozisyonlarda görev alan kadınların ve mecliste sandalyesi bulunan kadınların bu konumlardaki erkeklere oranı ile hesaplanmaktadır. Bunlara ek olarak 50 yılda başbakan veya cumhurbaşkanı görevlerinde bulunan kadınların görev süresinin erkeklere oranı da eklenmektedir (WEF, 2016).

Okumakta olduğunuz bu çalışma turizm sektörünün kadının ekonomik olarak güçlendirilmesine odaklandığından ötürü iktisadi katılım ve fırsatlar alt endeksinde odaklanmaktadır. Bu bölümde de AB ülkeleri için küresel cinsiyet eşitliği endeksi ile iktisadi katılım ve fırsatlar alt endeksi birlikte değerlendirilerek sunulacak ve bu alt endeksi oluşturan diğer değişkenler sunulacaktır.

3.1. Cinsiyet Eşitliği Endeksi ve İktisadi Katılım Endeksi:

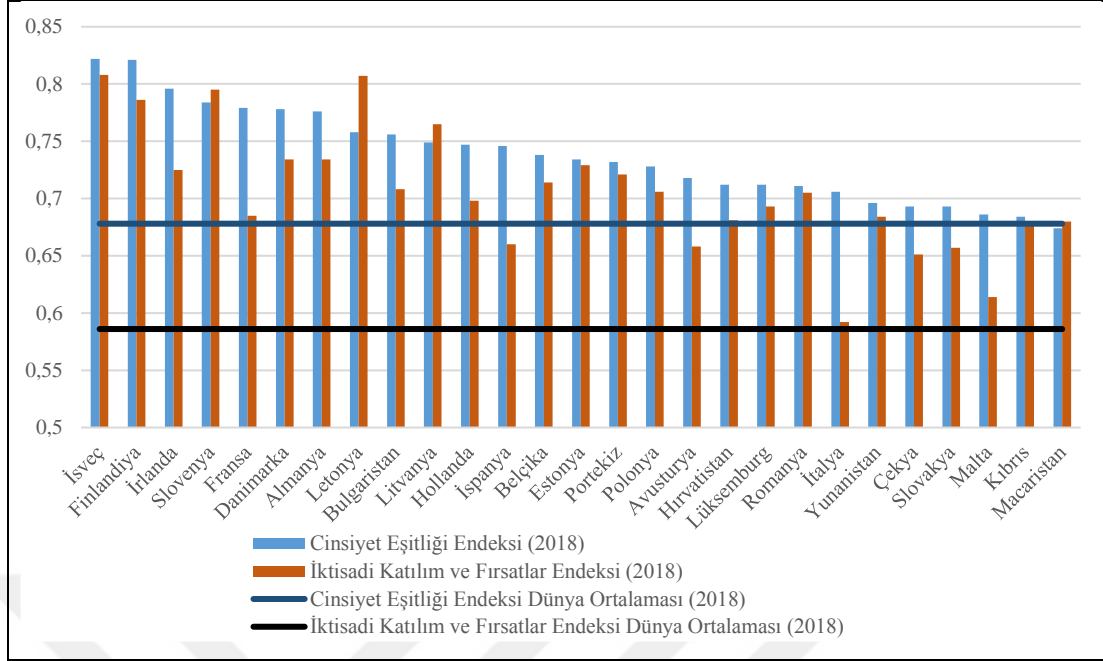
AB ülkelerinin 2008 yılındaki cinsiyet eşitliği ve iktisadi katılım endekslerinin değerleri Şekil 3.1’de gösterilmiştir. Grafığe göre 2008 yılında AB ülkelerinin cinsiyet eşitsizliği endeksi genel olarak Dünya ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Yalnızca Kıbrıs (0,669), Çekya (0,667) ve Malta (0,663) için oranlar neredeyse Dünya ortalamasına (0,659) eşit çıkmıştır. Bu ülkelerin Avrupa Birliği’ne 2004 ve sonrasında üye olan ülkeler arasında olmaları bu sapmayı açıklamaktadır. Birliğe daha eski tarihlerde üye olan ülkeler ile yeni ülkeler arasında 2008 yılı itibariyle ciddi farklar bulunmaktadır. İktisadi katılım ve fırsatlar endeksinde göre Avusturya (0,587), İtalya (0,587), Malta (0,663) ve İspanya (0,577) dışındaki ülkeler Dünya ortalamasının (0,587) üzerinde seyretmiştir. 2008 yılı itibariyle Litvanya ve Letonya hariç, AB ülkelerinde iktisadi katılım ve fırsatlar endeksi cinsiyet eşitliği endeksinden daha yüksek gerçekleşmiştir. Bu durum, AB’ye üye olan ülkelerde cinsiyet eşitliğinin diğer boyutları olan sağlık ve eğitimde cinsiyet eşitliğinde iktisadi eşitliğe göre daha ileride olduklarını göstermektedir.



Şekil 3.1.Cinsiyet Eşitliği ve İktisadi Katılım Endeksleri (2008)

Kaynak: Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu (WEF, 2008)

AB ülkelerinin 2018 yılındaki cinsiyet eşitliği ve iktisadi katılım endekslerinin değerleri Şekil 3.2’de gösterilmiştir. Şekildeki sonuçlara göre Cinsiyet Eşitliği Endeksi Dünya ortalamasında 0,678 düzeyine ulaşarak 10 yıl önceki ortalamadan % 3 civarında yüksek gerçekleşmiştir. Fakat bu genel iyileşme iktisadi eşitlik endeksine yansımamış ve 10 yıl önceki seviyesini korumuştur. Buradan küresel bir şekilde işgücü piyasalarında kadınların durumunda bir iyileşme olmadığı ve iktisadi kurumların bu yönde attıkları adımların sonuçsuz kaldığı gözlenmektedir. Dünyadaki durumun aksine geçen 10 yılda AB genelinde toplam cinsiyet eşitliğinde %3,6 ve iktisadi eşitlikte ise %6,6 civarında büyüme gözlenmiştir. 2008 yılında genel cinsiyet eşitliğinde Dünya ortalamasının altında kalan ülkeler 2018 yılında (0,678) bunun üstüne çıkmışlardır. İktisadi eşitlikte 2008 yılında Dünya ortalamasının altında kalan ülkelere Avusturya (0,658), Malta (0,614) ve İspanya (0,66) 2018 yılında Dünya ortalamasının (0,586) üzerine çıkarak ilerleme kaydetmişlerdir. 2008 yılında Dünya ortalamasının altında kalan ülkelere sadece İtalya (0,592) sabit kalmış sayılabilir. Bu her iki dönemde genel cinsiyet eşitliği en yüksek ülkeler Finlandiya ve İsveç olmuş fakat iktisadi eşitlikte Letonya (0,807) her iki ülkeyi geride bırakmıştır. AB ülkelerinin aradan geçen 10 yıllık bir sürede cinsiyet eşitliğinde nasıl bir başarıyı sağladıkları Tablo 3.1’de gösterilmiştir.



Şekil 3.2.Cinsiyet Eşitsizliği ve İktisadi Katılım Endeksleri (2018)

Kaynak: Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu (WEF, 2018)

Tablo 3.1’deki sonuçlara göre genel cinsiyet eşitliğinde en yüksek başarıyı Slovenya gösterirken, gerileme yaşayan tek ülke Macaristan olmuştur. Finlandiya, Hollanda ve İsveç gibi yüksek eşitlik değerlerine sahip ülkelerdeki büyüme beklendiği gibi sınırlı gözlenmiştir. Birliğe 2004 yılından sonra üye olan ülkelerdeki başarıyı tekdüze bir biçim izlememektedir. Bu ülkelerden Slovenya ve Bulgaristan üye ülkeler arasında en yüksek büyüme oranlarına sahipken Macaristan sonuncu sırada yer almaktadır. Diğer ülkeler ise orta sıralarda yer almaktadır. Farklı bir şekilde birliğin kurucu üyelerinden Fransa en yüksek üçüncü başarıyı gösteren ülke olurken onu sırasıyla 1973 ve 1986 yılında üye olan İrlanda ve Portekiz takip etmiştir. Dolayısıyla birliğe üye olunduktan sonra geçen zaman ile genel cinsiyet eşitsizliği arasında tek düze bir ilişki tespit edilmemiştir. İktisadi eşitlikte ise en yüksek başarıyı sırasıyla Portekiz, İspanya ve Polonya gerçekleştirmiştir. Öncekine benzer bir şekilde birliğe 2004 yılından sonra üye olan ülkeler sıralamada tek düze bir biçime sahip değildir. Genel cinsiyet eşitliğinde en yüksek altıncı başarıyı gösteren Romanya iktisadi eşitlikte en düşük başarıyı gösteren ülke olmuştur. Burada dikkati çeken husus iktisadi eşitlikte en yüksek büyüme oranına sahip on ülkeden beşinin (Portekiz, İspanya, Kıbrıs, Malta Yunanistan) küresel olarak popüler turizm noktaları olması turizm sektörünün iktisadi cinsiyet eşitliği üzerindeki olumlu etkilerinden kaynaklanması muhtemel bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3.1.Cinsiyet Eşitliği ve İktisadi Katılım ve Fırsatlar Endekslerindeki 10 yıllık büyüme oranları

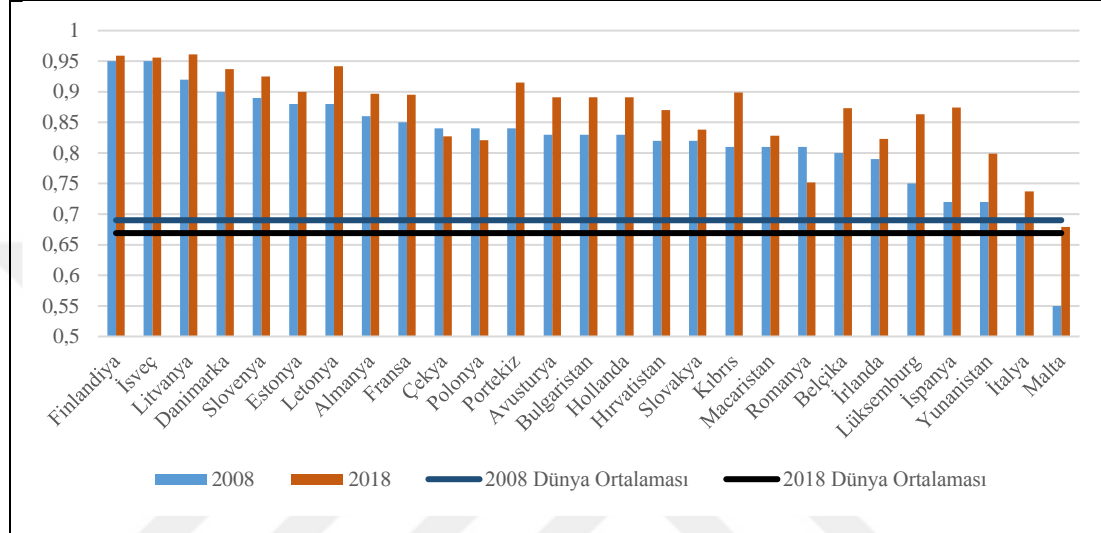
Cinsiyet Eşitliği Endeksi (2008-2018 Büyüme Oranı %)				İktisadi Katılım ve Fırsatlar Endeksi (2008-2018 Büyüme Oranı %)			
Slovenya	13,0	Yunanistan	3,4	Portekiz	15,5	Hollanda	4,6
Bulgaristan	6,8	Danimarka	3,2	İspanya	14,4	Estonya	4,1
Fransa	6,1	Belçika	3,1	Polonya	13,1	Hırvatistan	4,0
İrlanda	5,9	İspanya	2,5	Lüksemburg	13,1	Fransa	3,3
Portekiz	5,3	Letonya	2,4	Slovenya	12,3	Litvanya	3,1
Romanya	5,2	Kıbrıs	2,2	Avusturya	12,1	Danimarka	3,1
Almanya	5,0	Hırvatistan	2,2	Kıbrıs	11,3	İsveç	3,1
Polonya	4,7	Slovakya	1,6	Malta	9,6	Slovakya	3,0
Lüksemburg	4,7	İsveç	1,0	Belçika	9,5	Çekya	2,2
İtalya	4,0	Hollanda	0,9	Yunanistan	8,4	Macaristan	1,6
Çekya	3,9	Avusturya	0,4	Letonya	8,2	Bulgaristan	1,4
Litvanya	3,7	Finlandiya	0,1	Almanya	6,7	İtalya	0,9
Estonya	3,7	Macaristan	-	İrlanda	6,5	Romanya	0,7
Malta	3,5	n	1,9	Finlandiya	6,1		

Kaynak: Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu (WEF, 2008 ve 2018)

3.2. İşgücünde Cinsiyet Açığı

İşgücünde cinsiyet açığı basitçe kadınların ve erkeklerin işgücüne katılım oranlarının bölümüdür. Bu gösterge, kadınların işgücü piyasasına girmelerine engel olan unsurların bir çıktısı olduğundan toplumsal cinsiyet çalışmalarında en önemli gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu göstergenin bire yakın olması kadınların erkekler kadar emek arz edebildiklerini ve bunun karşısında engellerin az olduğu anlamına gelmektedir. Şekil 3.3'te gösterildiği üzere işgücünde her iki yılda da cinsiyet açığının en düşük olduğu ülkeler İsveç(0,95-0,96) ve Finlandiya (0,95-0,96) olmuştur. Her iki yılda da bu göstergenin en düşük gerçekleştiği ülkeler sırasıyla Malta (0,55-0,68) ve İtalya (0,69-0,74) olmuş ve 2008 yılında dünya ortalamasının (0,69) altında kalmışlarken, 2018 (0,67) yılında ortalamanın üzerine çıkmışlardır. 2008-2018 arasında işgücünde cinsiyet açığındaki değişimi gösteren Tablo 3.2'ye göre işgücünde cinsiyet açığını en yüksek oranda kapatan ülke Malta olmuştur. Çekya, Polonya ve Romanya'da ise açık 2018 yılında 2008 yılına göre açılmıştır. İktisadi katılım ve

fırsatlar endeksinde ortaya çıkan örüntü burada daha net görülmektedir. İşgücünde cinsiyet açığını en hızlı kapatabilen ilk beş ülkeden dördü küresel turizm merkezlerinden sayılan Malta, İspanya, Kıbrıs ve Yunanistan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda yatay katmanlaşma nedeniyle ağırlıklı kadınların çalıştığı turizm sektöründe yaratılan istihdam olanaklarının kadınların işgücüne katılımını olumlu etkilediği sonucu çıkabilir.



Şekil 3.3. İşgücünde Cinsiyet Açığı (2008-2018)

Kaynak: Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu (WEF, 2008 ve 2018)

Tablo 3.2. İşgücünde Cinsiyet Açığının Yüzdesele Değişimi (2008-2018) (%)

Malta	23,45	Litvanya	4,46
İspanya	21,39	Almanya	4,30
Lüksemburg	15,07	İrlanda	4,18
Kıbrıs	10,99	Danimarka	4,11
Yunanistan	10,97	Slovenya	3,93
Belçika	9,12	Estonya	2,27
Portekiz	8,93	Macaristan	2,22
Avusturya	7,35	Slovakya	2,19
Bulgaristan	7,35	Finlandiya	0,95
Hollanda	7,35	İsveç	0,63
Letonya	7,04	Çekya	-1,55
İtalya	6,81	Polonya	-2,26
Hırvatistan	6,10	Romanya	-7,16
Fransa	5,29		

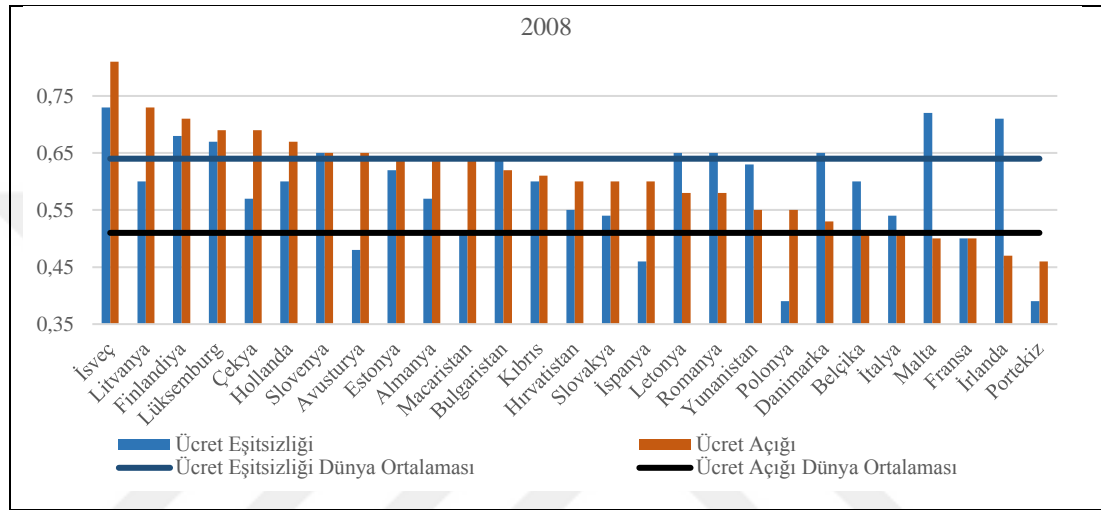
Kaynak: Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu (WEF, 2008 ve 2018)

3.3. Ücret Eşitsizliği Göstergeleri:

Dünya Ekonomik Forumu'nun yayınladığı Küresel Cinsiyet Eşitliği Raporunda ücret eşitliği iki yoldan ölçülmektedir. İlk olarak kadın ve erkeklerin kazandıkları ortalama gelirinin oranı hesaplanmıştır. Ardından Dünya Ekonomik Forumu'nun Yönetici Görüşleri Anketinden aynı işi yapan kadın ve erkeklerin aldığı ücretlere dayanarak hesaplanmıştır. Bunlar sırasıyla ücret açığı ve ücret eşitliği olarak isimlendirilecektir. Ücret farklılığı kadınların erkeklere kıyasla işgücündeki konumunun bir göstergesi olup, kadın ve erkeklerin refah düzeyleri üzerinde oldukça yüksek bir etkiye sahip olan derin toplumsal ve iktisadi unsurların ve gelişmelerin sonucunu temsil etmektedir. Kadın ve erkeklerin ücretleri arasındaki eşitsiz gelişim, kadınların yaşamları süresince yüksek kazançla sahip olma ihtimalini azaltan bileşik bir etkiye sahiptir. Dikey katmanlaşmadan ötürü kadınların erkeklere nazaran terfi olasılıkları daha düşük olup yüksek kazançlara erişimleri kısıtlı olduğundan ötürü de çalışma sonrası dönem, emeklilik, için daha az yatırım yapmak zorunda kalırlar. Bunlara ek olarak kadınlar aynı zamanda hane içi sorumlulukların baskısıyla iş süreçlerinden dışlandığından veya günlük çabanın önemli bir kısmını işe harcamadığından ötürü kadınların yükselme olanakları kısıtlanmaktadır.

Şekil 3.4'te yukarıda açıklanan 2008 yılı için AB ülkelerine ait ücret eşitsizliği göstergeleri sunulmuştur. Değerlere göre Dünya Ekonomik Forumu'nun Yönetici Görüşleri Anketi'nden toplanan ücret eşitsizliği verileri ile kadın ve erkeklerin kazandıkları ortalama gelirinin oranından elde edilen ücret açığı verisi arasında tutarlı olmayan bir ilişki bulunmaktadır. Malta, İrlanda, Yunanistan, Belçika ve Danimarka gibi ülkeler için ücret eşitsizliği verisi ücret açığından çok yüksek çıkmıştır. İlk veri eşit işe kadınlar ve erkeklere aynı ücret ödendiğini gösterirken diğeri çalışan kadınların erkeklere göre ulusal düzeyde daha az kazandıklarını göstermektedir. Dolayısıyla sonuçlara göre eşit işe eşit ücret politikasının uygulanmasına rağmen muhtemelen dikey katmanlaşmanın bir sonucu olarak kadınların ortalama olarak erkeklerden çok daha az kazandığı çoğu AB ülkesi için geçerli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ücret açığı verisini kullanmak daha gerçekçi bir tablo sunmaya yardımcı olacaktır. 2008 yılı için AB ülkeleri dünya ortalaması ile kıyaslandığında birkaç ülke dışında AB ülkeleri dünya ortalamasının altında bir başarıya sergilemişlerdir. Ücret açığında ise Belçika, İtalya, Malta, Fransa, İrlanda ve Portekiz dünya ortalamasının altında bir başarıya sahip olurken bunlar dışındaki üye

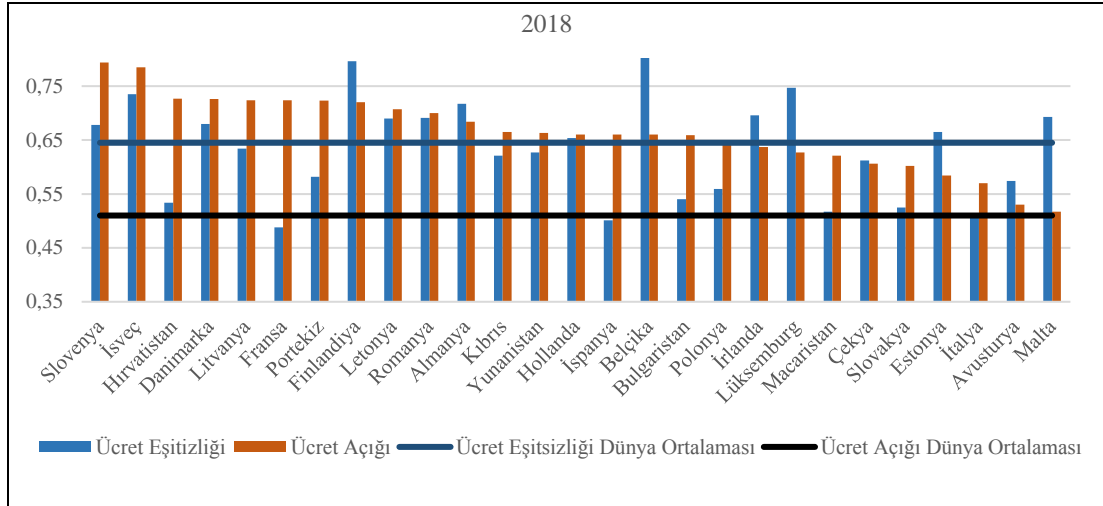
ülkelerin hepsi ortalamanın üzerinde seyretmişlerdir. Birliğe daha eski tarihlerde üye olmuş veya kurucu ülkeler ile 2004 yılından sonra üye olmuş ülkeler arasında da daha önce incelenen göstergelerde olduğu gibi bir örüntü tespit edilememiştir. Küresel turizm noktaları arasında tespit edilen örüntü 2008 yılı için ücret eşitsizliği göstergelerinde tespit edilememiştir.



Şekil 3.4. Ücret Eşitsizliği Göstergeleri (2008)

Kaynak: Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu (WEF, 2008)

2018 yılı için sonuçlar Şekil 3.5'te sunulmuş ve ücret eşitsizliği ve ücret açığı göstergeleri arasında bir örüntü tespit edilmemiştir. Finlandiya, Belçika, İrlanda, Lüksemburg, Estonya ve Malta için eşitsizlik verisi ücret açığına göre çok yüksek çıkarken, Hırvatistan, Fransa, Portekiz, İspanya ve Bulgaristan gibi ülkelerde açıklık göstergesi çok yüksek çıkmıştır. Dolayısıyla, eşitsizlik verisinin anket verisine dayanarak dikey katmanlaşmanın ücretler üzerindeki etkisini hesaba almadığı gözlenmektedir. 2018 yılında da birliğe kurucu ülkeler veya eski tarihlerde üye olan ülkeler ile yeni üye olan ülkeler benzer sıralamalarda yer almaktadırlar. 2018 yılında en yüksek başarıyı Slovenya göstermiş, Malta ve Avusturya en düşük başarıya sahip ülkeler olmuşlardır.



Şekil 3.5. Ücret Eşitsizliği Göstergeleri (2018)

Kaynak: Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu (WEF, 2018)

Tablo 3.3. Ücret Eşitsizliği ile İlgili Göstergelerdeki Değişim

Ücret Eşitsizliği (Yönetici Görüşleri Anketi)				Ücret Açığı (Ortalama Kazançların Oranı)			
İspanya	0,37	Lüksemburg	0,010	Belçika	0,09	İspanya	0,060
Polonya	0,35	İtalya	-0,015	İtalya	0,09	Almanya	0,060
Avusturya	0,31	Bulgaristan	-0,019	Danimarka	0,09	İrlanda	0,060
Portekiz	0,30	Slovakya	-0,039	Yunanistan	0,08	Portekiz	0,057
Macaristan	0,20	İsveç	-0,052	Malta	0,08	Litvanya	0,055
Litvanya	0,13	Malta	-0,055	Letonya	0,07	Hollanda	0,054
Almanya	0,12	Slovenya	-0,068	Polonya	0,07	Kıbrıs	0,053
Hırvatistan	0,10	Romanya	-0,091	Slovenya	0,07	Bulgaristan	0,045
Estonya	0,07	Letonya	-0,11	Avusturya	0,07	Macaristan	0,044
Yunanistan	0,06	Hollanda	-0,112	Fransa	0,07	Lüksemburg	0,036
Çekya	0,06	Danimarka	-0,133	Romanya	0,06	Çekya	0,034
Kıbrıs	0,02	İrlanda	-0,136	Estonya	0,06	Finlandiya	0,017
Fransa	0,01	Finlandiya	-0,146	Hırvatistan	0,06	İsveç	-0,016
Belçika	0,01			Slovakya	0,06		
	2				0		

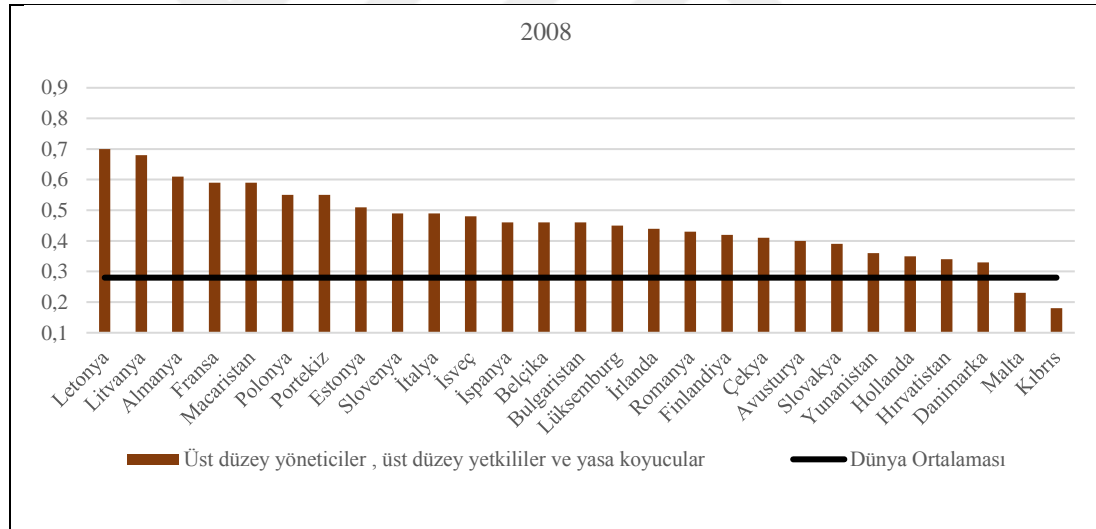
Kaynak: Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu (WEF, 2008 ve 2018)

Tablo 3.3 ücret eşitsizliği ile ilgili göstergelerdeki 2008 yılından 2018 yılına olan değişimlerini göstermektedir. Tablodan hareketle yönetici görüşleri anketine gönderilen ücret eşitsizliği endeksinde en yüksek artış İspanya'da yaşanmış, buna karşılık ücret açığında en hızlı ilerlemeyi ise Belçika kaydetmiştir. Bu tabloda da birliğin kurucuları ve birliğe 2004 yılından daha eski tarihlerde üye olmuş ülkeler ile bu tarihten sonra üye olan ülkeler arasında herhangi bir örüntü veya birlikte hareket gözlenmemiştir. Küresel turizm konumlarını barındıran Malta ve Yunanistan ücret açıklarındaki değişim temel alındığında birliğe üye ülkeler arasında en hızlı gelişen dördüncü ve beşinci ülke olurken Kıbrıs, İspanya ve Portekiz gerilerde kalmışlardır. Küresel turizm noktalarını barındıran ülkeler arasındaki örüntü bu tabloda gözükmemektedir. Bunun nedeni turizm sektörünün hali hazırda kadın ve erkekler arasındaki ücret açığının yüksek olduğu sektörlerin başında gelmesinden kaynaklanmaktadır. Turizm sektöründe kadın ücret açığının yüksek olmasının temel nedenleri bakım emeğinin işverenler tarafından kadınların hali hazırda yatkın oldukları işler olduğu gerekçesiyle yüksek ücretlerle ödüllendirilmemesi ve dikey katmanlaşma nedeniyle kadınların bu sektörde çok daha yüksek ücretli yönetici konumlarına getirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Turizm sektöründe bakım emeği gerektiren işlerin hane içinde devam ettirilen hizmetlerin bir uzantısı olması ve bu işlerin toplumsal olarak değersiz görülmesi nedeniyle işverenler tarafından oldukça düşük ödüllendirilmekte ve hatta bu tür meslekler güvencesizleştirilmektedir. Bu bağlamda kadın ücret açığı turizm sektöründe diğer birçok sektöre göre yüksek çıkmaktadır. Bu nedenle küresel olarak yüksek bir şekilde tercih edilen AB ülkeleri arasında ortaya çıkan diğer göstergelerdeki örüntüler ücret açığı göstergesinde bulunmamaktadır.

3.4. Dikey Katmanlaşma Göstergeleri

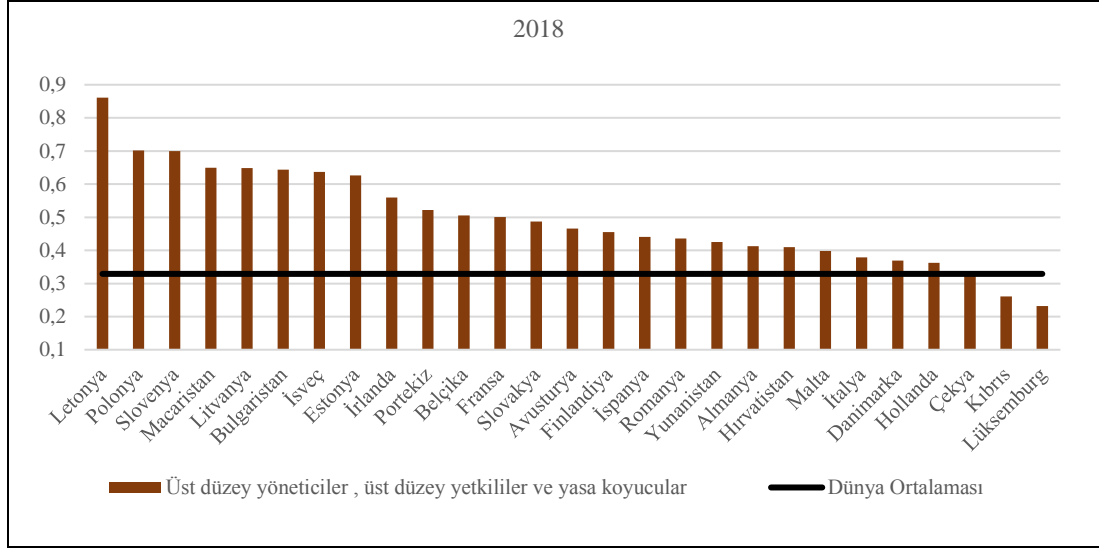
Cinsiyet Eşitliği Raporunda kadın emeğinin ulusal çapta dikey katmanlaşmasının boyutu Uluslararası Standart Meslek Sınıflandırmasına (ISCO-08) göre birinci temel grupta bulunan ve işletmelerde, hükümetlerde ve diğer kuruluşlarda örgütsel birimlerin genel faaliyetlerini planlayıp, yöneten, değerlendiren ve politikaların biçimlenmesinde etkili olan konumlarda çalışan kadınların erkeklere oranı ile gösterilmiştir (ILO,2012). Şekil 3.6'da 2008 için gösterilen sonuçlara göre, ilgili yılda

en yüksek başarıyı Letonya tarafından sağlanmış ve bunu Litvanya, Fransa ve Almanya izlemişlerdir. Kıbrıs ise en az başarıyı gösteren ülke olmuş ve bu ülkeyi Malta, Danimarka ve Hırvatistan takip etmiştir. 2008 yılında Malta ve Kıbrıs dışında tüm birlik ülkeleri bu göstergede Dünya ortalamasının üzerinde değerlere sahip olmuşlardır. 2018 yılına gelindiğinde Dünya ortalamasındaki artışa eşlik edecek şekilde birliğe üye ülkelerde bir artış gözlenmekle birlikte, geçen on yılda kimi ülkeler yüksek başarıyı gösterirken kimileri ise gerilemiştir. Şekil 3.7’de gösterilen sonuçlara göre bu yılda en yüksek başarıyı yine Letonya sağlarken onu sırasıyla Polonya, Slovenya ve Macaristan takip etmektedir. En düşük başarıyı gösteren Lüksemburg’u ise Kıbrıs, Çekya ve Hollanda takip etmektedir. Daha önceki göstergelerde olduğu gibi bu göstergede de birliğin kurucu ve eski üyeleri ile daha yeni üyeleri arasında nitelikli bir farka rastlanmamıştır.



Şekil 3.6.Üst Düzey Yöneticiler, Üst Düzey Yetkililer ve Yasa Koyucu Kadınların Erkeklerle Oranı (2008)

Kaynak: Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu (WEF, 2008)

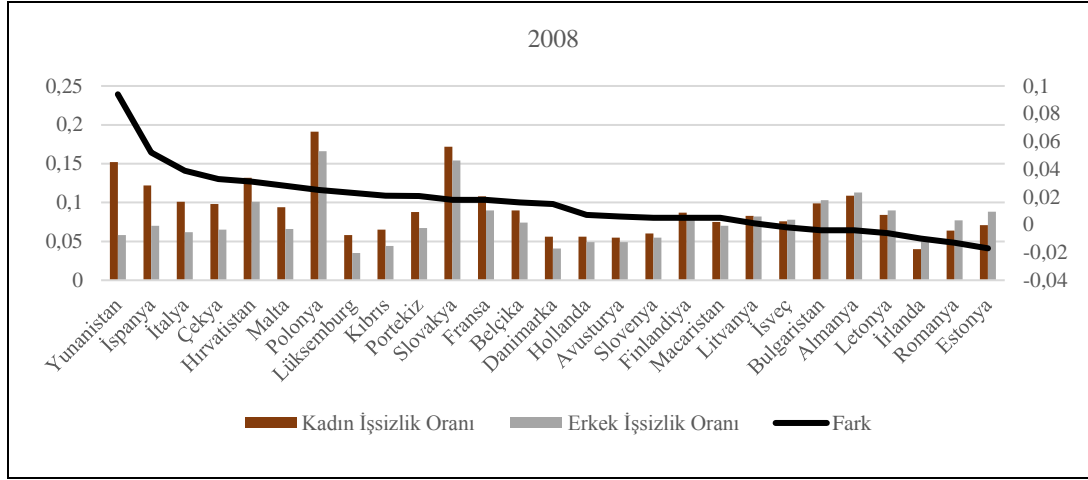


Şekil 3.7. Üst Düzey Yöneticiler, Üst Düzey Yetkililer ve Yasa Koyucu Kadınların Erkeklerle Oranı (2018)

Kaynak: Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu (WEF, 2018)

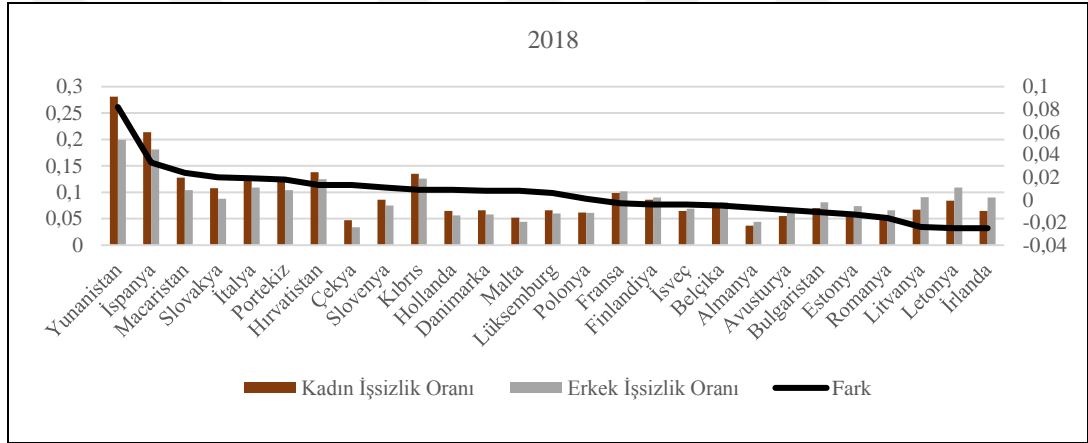
3.5. Kadın İşsizlik Oranları

Avrupa Birliği ülkelerinin neredeyse hepsinde kadın işgücüne katılım oranının Dünya ortalamasındaki marjinal artışa rağmen yükselmiş olduğu gösterilmiştir. Bu durum yalnızca kadınların çalışma arzularındaki artışa veya çalışmalarına engel olabilecek toplumsal, politik ve iktisadi engellerin yavaş yavaş ortadan kalktığına işaret etmektedir. Dolayısıyla kadınların erkeklere göre daha hızlı ya da kolay iş bulabildiği anlamına gelmemektedir. Kadın işsizlik oranı yani iş bulamayan kadınların toplam kadın işgücüne oranı bu bilgiyi sunmaktadır. Şekil 3.8’de 2008 yılı için AB ülkelerinin kadın-erkek işsizlik oranlarını ve farklarını göstermektedir. Bu yılda kadın ve erkek işsizlik oranları arasındaki farkın en yüksek olduğu ülke Yunanistan olmuş ve onu sırasıyla İspanya, İtalya ve Çekya takip etmiştir. Kadın işsizliğinin en yüksek tecrübe edildiği ülkeler de sırasıyla Polonya, Slovakya ve Yunanistan olmuştur. Bulgaristan, Almanya, Letonya, İrlanda, Romanya ve Estonya’da ise erkek işsizlik oranları kadınlarınkini geçmiştir. Bu yılda en düşük kadın işsizliği İrlanda’da yaşanmıştır. 2018 yılına gelindiğinde ise kadın ve erkek işsizlik oranları arasındaki farkın en yüksek olduğu ilk iki ülke yine Yunanistan ve İspanya olmuştur. Kadın işsizlik oranı sıralamasında göze çarpan en önemli ayrıntı geçen on yılda yalnızca birbirine yakın işsizlik oranına sahip olan ülkelerde sıralamanın değişmesidir. Bu ise kadın işsizlik oranının erkek işsizlik oranı ile farkının yapısal bir problem olduğuna işaret etmektedir.



Şekil 3.8. Kadın ve Erkeklerin İşsizlik Oranları (2008)

Kaynak: Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu (WEF, 2008)

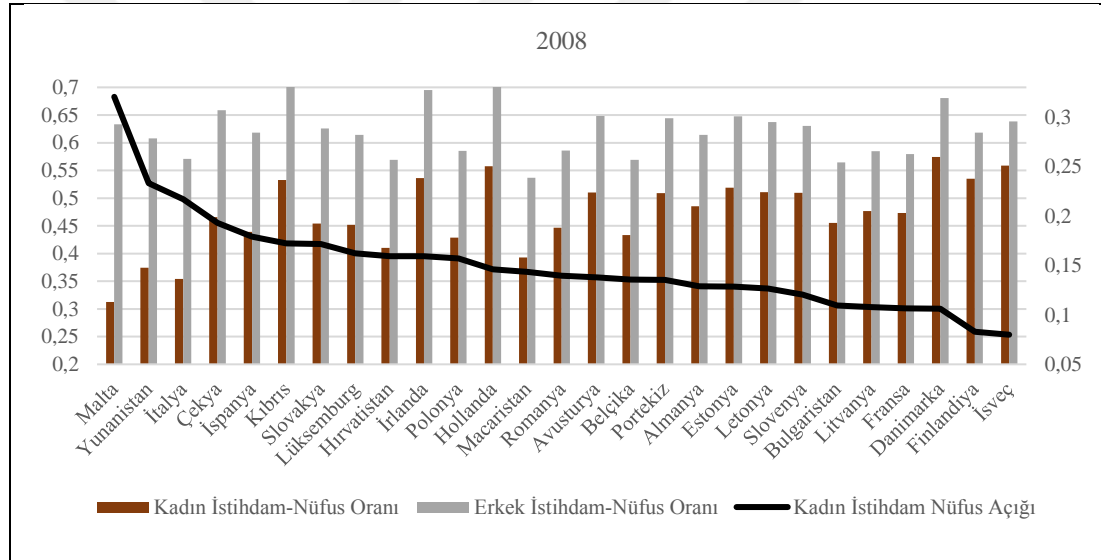


Şekil 3.9. Kadın ve Erkeklerin İşsizlik Oranları (2018)

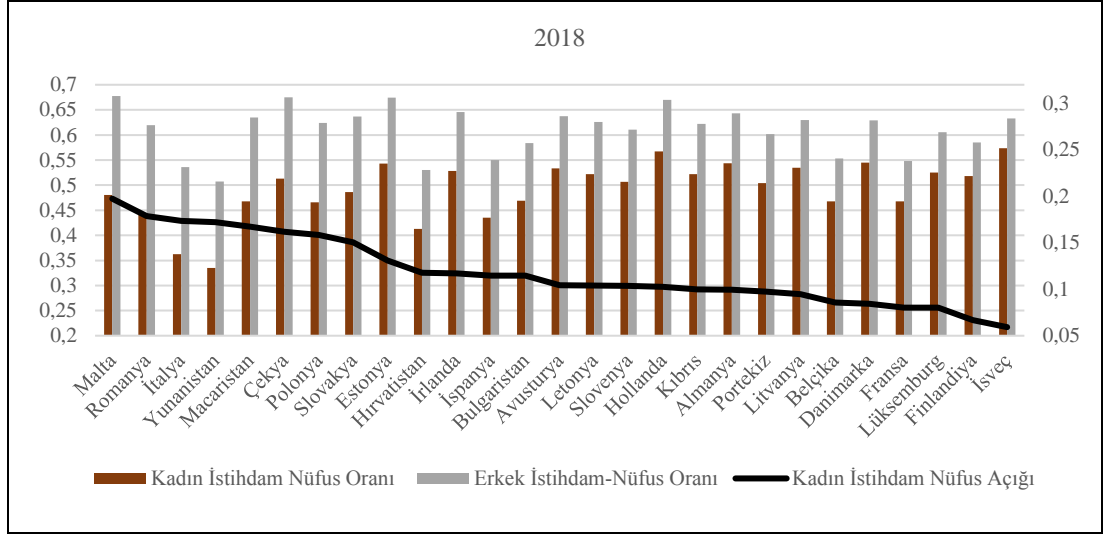
Kaynak: Küresel Cinsiyet Eşitsizlik Raporu (WEF, 2018)

İşsizlik oranı işgücünün dışında kalan cesareti kırılmış işçileri kapsamadığından ötürü işsizliğin gerçek boyutunu olduğundan düşük gösterme eğilimine sahiptir. Bu bağlamda kadın istihdamının toplam aktif kadın nüfusuna oranı yani istihdam oranı burada önem kazanmakta ve işsizlik rakamları istihdam oranı ışığında incelenmelidir. Şekil 3.10, 2008 yılı için kadın ve erkek istihdamının aktif nüfuslarına oranını ve bu orandaki açığı göstermektedir. Bu yılda kadın istihdam oranının en düşük olduğu ülke yüzde otuzun biraz üzerindeki bir değerle Malta olmuş ve onu sırasıyla İtalya ve Yunanistan takip etmişlerdir. Kadın istihdam oranının bu yılda en düşük olduğu ülkelerin yine gelişmiş turizm sektörüne sahip ülkeler arasından çıkmıştır. Bu orandaki 2008 yılı için cinsiyet açığı ise Şekil 3.11’de siyah çizgi ile gösterilmiştir. Buna göre istihdam nüfus oranında cinsiyet açığı en yüksek olan ülkeler sırasıyla

Malta, Yunanistan ve İtalya olmaktadır, bu oranın en düşük olduğu ülkeler ise sırasıyla İsveç, Finlandiya ve Danimarka olmuştur. 2018 yılı için sıralama her iki değer içinde aşağı yukarı aynı kalırken Malta'da kadın istihdam nüfus oranı İtalya ve Yunanistan'ı geçerken bu orandaki cinsiyet açığında yine en yüksek değere sahip olan ülke olmuştur. Fakat AB genelinde istihdam-nüfus oranındaki cinsiyet açığı ise 2008 yılından 2018'e geldiğinde düşmüştür. Her iki yılda da popüler turizm ülkelerinin çoğunun istihdam-nüfus oranındaki cinsiyet açığı en yüksek bulunan ülkeler olması turizm ve kadın istihdamının dışlayıcı etkisini destekleyecek bir örüntü ortaya koymaktadır. Her ne kadar turizm sektörünün gelişimi bu sektörde kadın istihdamını artıran bir etmen olsa da bu sektörün uyardığı diğer ilişkili sektörler erkek istihdamını oransal olarak daha fazla artırıyor olabilir.



Şekil 3.10.Kadın İstihdamının Aktif Kadın Nüfusuna Oranı ve Kadın İstihdam Nüfus Açığı (2008)
Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri (Dünya Bankası)



Şekil 3.11.Kadın İstihdamının Aktif Kadın Nüfusuna Oranı ve Kadın İstihdam Nüfus Açığı (2018)
Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri (Dünya Bankası)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA VERİSİ, YÖNTEM VE MODEL

Bu çalışma AB üye ülkelerinde çeşitli turizm göstergelerinin kadın istihdamı üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Turizm istihdamındaki yüksek kadın temsiliyeti kadınların toplumdaki konumlarının güçlendirilmesi için Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedeflerinde hayati önem taşımaktadır. Bu sektörün gelişimi kadın istihdamı üzerinde doğrudan ve uyarılmış etkilere sahiptir. Turizm sektörü istihdam yapısındaki yüksek kadın çalışan oranı sayesinde bu sektörde çalışan kadın sayısını “doğrudan” artırmakta, ayrıca ileri ve geri bağlantılar aracılığıyla da “uyarılmış” kadın istihdamını etkileyebilmektedir. Turizm sektöründeki gelişimin yarattığı bu taşma etkisinin yönü, bu sektörün ileri ve geri bağlantılı olduğu sektörlerde ağırlıklı erkeklerin istihdam edilebileceği ihtimali üzerine tartışmalıdır. Artan turizm harcamaları veya gelen turist neticesinde bu sektörde doğrudan kadın istihdamı artarken, turizmin bağlantılı olduğu inşaat, teknik yardım veya ulaştırma gibi geleneksel olarak erkeklerin yoğun olduğu sektörlerdeki erkek istihdamını artırarak ulusal çapta kadın istihdamını dışlayabilmektedir. Bu durumda uluslararası yönetim kuruluşlarının kadının toplumdaki konumlarının güçlendirilmesi için elzem görmüş oldukları turizm sektöründeki gelişmeler neden olacakları uyarılmış etkilerle toplumda kadın istihdamını dışlayan bir sürece dönüşebilir. Bu çalışmada amaç turizm sektöründeki gelişimin kadın işgücü ve istihdam göstergeleri üzerindeki taşma etkisini tespit etmektir.

4.1. Araştırma Verisi, Değişkenler ve Özet İstatistikler

Çalışmada kullanılan veriler 2008-2019 arası dönem için 27 Avrupa Birliği ülkesini⁷ kapsayan yıllık gözlemlerden oluşmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinin seçilmesinin temel nedeni turizm sektörünün kadın istihdamının olumlu etkisinin kadın eşitliğinde dünyanın geri kalanından ileride olmasındandır. Böylece çoğunun kadın eşitliğinde ileri olan ülkelerde dahi kadınların yatay katmanlaşmanın doğurduğu taşma etkisinin önemi ortaya çıkacaktır. Çalışmada kullanılacak olan bağımlı değişkenler işgücüne katılımda cinsiyet açığı, istihdam-nüfus oranında cinsiyet açığı ve son olarak işsizlik oranında cinsiyet açığı olacaktır. Cinsiyet açığı kadınların erkeklere oranı olarak belirlenmiştir. İşgücü ve işsizliğe ait veriler Dünya Ekonomik Forumu'nun yayınladığı Küresel Cinsiyet Eşitliği raporlarından, istihdam nüfus oranı ise Dünya Bankasının hazırladığı Dünya Gelişmişlik göstergelerinden elde edilmiştir. Turizm sektöründeki gelişim ise 15-64 yaş arası aktif nüfus başına düşen gelen turist sayısının logaritmik formu ile temsil edilmiştir. Gelen turist sayısı Dünya Gelişmişlik göstergelerinden, 15-64 yaş arası aktif nüfus sayısı ise EUROSTAT veri tabanından elde edilmiştir.

Turizm sektörünün etkisi kadınların iktisadi eşitsizliğini ölçen farklı kontrol değişkenler temelinde incelenecektir. Bu değişkenlerin en başında kişi başına GSYİH'daki büyüme gelmekte ve istihdam düzeyi ile doğru orantılıdır. Fakat talepteki bu değişimlerin cinsiyetçi etkileri ülkelerin sahip oldukları iktisadi yapıya göre farklılık göstermektedir (Wamboye ve Seguino, 2015). İkinci kontrol değişken olarak hükümetin büyüklüğünü temsil etmesi bakımından hükümet harcamalarının GSYİH içindeki payı seçilmiştir. Kamu sektöründe kadınlara karşı ayrımcılık özel sektörde kaydedilenden daha az olma eğilimindedir (Stricth ve Villadsen, 2018). Jackman (2022)'ye göre hükümet tarafından belirlenen ücretlerin kadınların aleyhine eşitsiz bir şekilde gelişmesi açıklık gereği gerçekleşmemektedir. Aynı durum istihdam göstergeleri için de geçerli olabilir toplum refahının onun üyeleri arasında eşit bir şekilde paylaşım ile mükellef olan kamu sektörünün kadın istihdamı üzerinde

⁷ Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Yunanistan

olumlu etkileri olabilir. Ayrıca kamu sektörünün sunduğu eğitim ve çocuk bakımı vs. gibi hizmetler kadın istihdamında doğrudan etkili olabileceğinden ötürü kontrol değişken olarak çalışmada kullanılacaktır. Üçüncü olarak çalışmada enflasyon ve işsizlik arasındaki ters orantılı ilişkiyi kontrol etmesi amacıyla tüketici fiyat endeksi aracılığıyla ölçülen enflasyon oranı kullanılmıştır. Enflasyon oranları kadın ve erkek istihdamı üzerinde asimetrik bir etkiye sahiptir. Enflasyonun düşük olduğu dönemlerde kadınlar erkeklere göre daha yüksek oranlarda işsiz kalmakta, fakat enflasyon oranı yükseldiğinde kadın istihdamındaki artış erkek istihdamındaki artıştan yine de düşük kalmaktadır (Braunstein ve Heintz, 2008). Dolayısıyla, enflasyon ve istihdam arasındaki ters orantılı ilişkinin istihdamda cinsiyet açığını artırması beklenmektedir. Son olarak çocuk yetiştirme çabalarının işgücü piyasasındaki cinsiyet eşitliğini ne ölçüde etkilediğini gösterebilmek adına kadın başına düşen doğum sayısı ile ölçülen doğurganlık oranı kontrol değişken olarak kullanılmıştır. Kadınlar geleneksel olarak çocuk bakımından en üst düzeyde sorumlu tutulmaları onların işgücüne katılımlarını, nitelikli ve tam zaman gerektiren işlerde çalışabilme olanaklarını kısıtlamaktadır. Bu bağlamda doğurganlık oranının istihdam ve işgücü göstergelerindeki cinsiyet açığını artırması beklenmektedir.

Kontrol değişkenlere ek olarak birliğe 2004 öncesinde ve sonrasında üye olan ülkeler arasındaki yapısal farklılıklarının kadın işgücü ve istihdamı üzerindeki etkilerini zamandan bağımsız bir şekilde değerlendirebilmek için modele kukla değişken eklenmiştir. Buna göre birliğe 2004 yılından önce üye olan ülkeler sıfır değerini alırken diğerleri bir değerini almaktadır. Çalışmada kullanılan veriler, bunların hesaplanma teknikleri ve kaynakları Tablo 4.1’de ve değişkenlerin özet istatistikleri Tablo 4.2’de özetlenmiştir.

Tablo 4.1.Değişkenler ve Veri Kaynakları

Değişken	Hesaplanma Yöntemi	Veri Kaynağı
İşgücünde Cinsiyet Açığı (<i>IAC</i>)	$\frac{\text{Kadın İşgücüne Katılım Oranı}}{\text{Erkek İşgücüne Katılım Oranı}}$	Dünya Ekonomik Forumu Cinsiyet Eşitliği Raporları
İstihdamda Cinsiyet Açığı (<i>ISAC</i>)	$\frac{\text{Kadın İstihdam} - \text{Nüfus Oranı}}{\text{Erkek İstihdam} - \text{Nüfus Oranı}}$	Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri
İşsizlikte Cinsiyet Açığı (<i>ISZAC</i>)	$\frac{\text{Kadın İşsizlik Oranı}}{\text{Erkek İşsizlik Oranı}}$	Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri
Turizm Yoğunluğu (<i>TUR</i>)	$\frac{\text{Gelen Turist Sayısı}}{15 - 64 \text{ yaş arası aktif nüfus}}$	Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri, EUROSTAT
Kişi Başı GSYİH Büyüme oranı (<i>BUY</i>)	2015 fiyatları ve ABD dolarıyla ölçülen kişi başı GSYİH'daki yıllık büyüme oranı	Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri
Hükümet Harcamaları (<i>HUK</i>)	$\frac{\text{Nihai Merkezi Hükümet Harcamal}}{\text{Nominal GSYİH}}$	Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri
Enflasyon oranı (<i>ENF</i>)	Tüketici fiyat endeksindeki yıllık değişim	Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri
Doğurganlık Oranı (<i>DOG</i>)	Kadın başına düşen doğum sayısı	Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri

Tablo 4.2.Özet İstatistikler

Değişken	Gözlem		Standart	En Düşük	En Yüksek
	Sayısı	Ortalama	Sapma	Değer	Değer
<i>IAC</i>	324	0,840	0,096	0,097	1,224
<i>ISAC</i>	324	0,792	0,074	0,494	0,919
<i>ISZAC</i>	324	1,112	0,308	0,411	2,667
<i>ln (TUR)</i>	324	1,357	0,842	-0,527	3,525
<i>BUY</i>	324	0,013	0,037	-0,145	0,240
<i>HUK</i>	324	0,199	0,031	0,119	0,279
<i>ENF</i>	324	0,018	0,020	-0,045	0,154
<i>DOG</i>	324	1,553	0,195	1,100	2,060

4.2. Araştırma Yöntemi ve Modeli

Çalışmada kullanılan panel veri kümesinin yapısı gereği panel veri tahmin yöntemlerinden faydalanılacaktır. Bu bağlamda panel veri modellerinden rassal ve sabit etkili modellerden birinin seçimi önem kazanmaktadır. Rassal etkili modeller panel birimlere özgü etkilerin rassal bir şekilde gerçekleştiğini ve açıklayıcı değişkenlerden bağımsız olduğu varsayımına dayanmaktadır, sabit etkili model ise açıklayıcı değişkenler ve panel birimlere özgü etkiler arasındaki korelasyonu varsaymaktadır. Bu bağlamda öncelikli olarak Hausman testi uygulanacak olup tahmin edilen alternatif modellerden hangisinin seçileceğine karar verilecektir. Sabit etkili modellerin seçilmesi durumunda, grup içi dönüşüm yöntemi zamanla değişmeyen açıklayıcı değişkenlerin katsayılarının tahmin edilmesini imkânsız hale getirmektedir. Bu durum zamanla değişmeyen bağımsız değişkenlerin etkilerini amaçlayan panel çalışmaları ile uyumsuzluk göstermektedir (Cameron ve Trivedi, 2005). Bu sorunu aşmak için Hausman ve Taylor (1981) hem rassal etkili hem de sabit etkili modellerin üstünlüklerini birleştirecek hibrid bir tahmin yöntemi geliştirmişlerdir. Bu yönteme dayanarak elde edilen tahmin ediciler, bağımsız değişkenler ile panel birimlere özgü gözlemlenmeyen etkiler arasındaki korelasyonu ele alan araç değişken tahmin edicileridir. Bu yöntem ayrıca zamanla değişmeyen açıklayıcı değişkenlerin tahminini de mümkün kılmaktadır. Çalışmada tahmin yöntemi olarak Amemiya ve MaCurdy (1986) tarafından geliştirilen ve Hausman-Taylor modelinden daha tutarlı ve güçlü dışsallık varsayımına dayanan tahmin yöntemi kullanılacaktır. Böylece aşağıda gösterilen üç model tahmin edilecektir.

$$IAC_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln \ln (TUR_{it}) + \gamma Birlik_i + \alpha_1 BUY_{it} + \alpha_2 HUK_{it} + \alpha_3 ENF_{it} + \alpha_4 DOG_{it} + u_i + e_{it} \quad (1)$$

$$ISAC_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln \ln (TUR_{it}) + \gamma Birlik_i + \alpha_1 BUY_{it} + \alpha_2 HUK_{it} + \alpha_3 ENF_{it} + \alpha_4 DOG_{it} + u_i + e_{it} \quad (2)$$

$$ISZAC_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln \ln (TUR_{it}) + \gamma Birlik_i + \alpha_1 BUY_{it} + \alpha_2 HUK_{it} + \alpha_3 ENF_{it} + \alpha_4 DOG_{it} + u_i + e_{it} \quad (3)$$

Yukarıda gösterilen modellerde üç farklı bağımsız değişken türü tanımlanmıştır. AB'ye 2004 yılından sonra üye olan ülkeleri diğerlerinden ayıran *Birlik* kukla değişkeni zamanla değişmeyen dışsal bir değişken olarak tanımlanmıştır. Birliğe 2004 yılından önce ve sonra üye olan ülkeleri ayıran bu değişkenin dışsal sayılmasının temel nedeni model gereksiniminden ötürüdür. Aktif nüfus başına gelen turist

sayısının logaritmik biçimi ($\ln \ln (TUR)$) ise turizm gelişimini belirleyen coğrafi konum, tarihsel arka plan vs. gibi AB'ye özgü olmayan unsurlar nedeniyle zamana göre değişen dışsal bir değişken olarak tanımlanmıştır. Geriye kalan tüm bağımsız değişkenler ise AB'ye üye ülkelerin kendilerine özgü gözlemlenemeyen etkilerini barındırdığından (üye ülkeler arasında büyüme oranlarının farklılık göstermesine neden olan yerel politikalar gibi nedenlerden ötürü), zamana göre değişen içsel değişkenler olarak belirlenmişlerdir.

Araştırmada kullanılan tahmin yöntemi üç aşamaya dayanmaktadır. İlk aşamada modellerin sabit etkileri barındırdığını tespit edebilmek için modellerin tahmin sonuçlarını rassal etkili modellerin sonuçlarına olan üstünlüğünü test edecek olan Hausman testi uygulanacaktır. Hausman testinin sonuçlarına göre sabit etkili modelin sonuçları geçerli ise aynı sonuçlar Amemiya-MaCurdy yöntemiyle elde edilen Hausman-Taylor modelinin sonuçlarıyla yeniden test edilecektir. Eğer son Hausman testinin sonucu da Hausman-Taylor modelinin daha uygun sonuçlar sunduğunu gösterirse tahmin yöntemi olarak Amemiya-MaCurdy tahmin edicileri kullanılacaktır. Son olarak Amemiya-MaCurdy sonuçları sunulacak olup Sargan aşırı belirlenim testi değerlendirilecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AMPİRİK SONUÇLAR VE POLİTİKA ÇIKARIMLARI

Bu bölümde ilk olarak bir önceki bölümde bahsedilen tahmin süreçlerinin sonuçları gösterilecek ardından da turizm sektörünün kadın istihdamı üzerindeki etkileri üzerine genel bir değerlendirme sunulacaktır.

5.1. Ampirik Bulgular

Tablo 5.1’de model değişkenleri arasındaki gruplar-arası ve grup-içi ikili korelasyon katsayıları sunulmuştur. Köşegen altındaki değerler grup-içi korelasyon katsayılarını, üstündeki değerler ise gruplar-arası değerleri göstermektedir. Bağımlı değişkenlerden işgücünde cinsiyet açığı (*IAC*) ve istihdam-nüfus oranında cinsiyet açığı (*ISAC*) arasında grup-içinde pozitif ve anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunurken, bu iki değişkenin grup-içinde işsizlikte cinsiyet açığı (*ISZAC*) ile anlamlı ve negatif bir korelasyon ilişkisi tespit edilmiştir. Bu değişkenlerin gruplar-arası korelasyon değerlerine bakıldığında ise *IAC* ile *ISAC* arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki, *ISAC* ile *ISZAC* arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Aktif kişi başına düşen turist sayısının ($\ln \ln (TUR)$) istihdam ve işgücündeki kadın eşitsizliği göstergelerine bakıldığında grup-içi korelasyon katsayılarına göre $\ln \ln (TUR)$, *IAC* ve *ISAC* değişkenleriyle doğru orantılı ve anlamlı bir ilişki içerisindeyken *ISZAC* ile olan ilişkisi ters orantılı ve anlamlıdır. Gruplar arası ortalamalara bakıldığında ise $\ln \ln (TUR)$ bu göstergelerle tam tersi bir ilişkiye sahip olup bunlar anlamlı bulunmamışlardır. Korelasyon tablosuna bakıldığında grup-içi korelasyon katsayılarına göre turizm sektöründeki gelişim kadın istihdamındaki ve işsizliğindeki

cinsiyet açığını kapatırken, gruplar-arası korelasyon değerlerine göre ise derinleştirmektedir. Bu bağlamda panel model seçimi oldukça önem kazanmaktadır.

Panel model seçimi Hausman testinin sonuçlarına göre gerçekleştirilecektir. Tablo 5.2 farklı panel modellerinin Hausman test sonuçlarını göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre (1), (2) ve (3) numaralı denklemlerde özetlenen modellerin hepsi sabit etkili modelin uygulanması gerektiğini işaret etmektedir. Dolayısıyla grup-içi korelasyon tablosundaki değerlerin diğerlerine göre etkin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ilk adımda turizm sektörünün işgücü piyasalarındaki cinsiyet eşitsizliğini azaltmada etkili olabileceği iddia edilebilir. Tablo 5.3 ise sabit etkili modellerin sonuçlarının etkinliğini Amemiya-MaCurdy yöntemiyle elde edilen Hausman-Taylor modelinin sonuçlarıyla test eden Hausman test istatistiklerini göstermektedir. %5 anlamlılık düzeyine göre Hausman-Taylor modelinin seçilmesi uygun görülmüştür. Bu bağlamda (1), (2) ve (3) numaralı denklemlerde ifade edilen modellerin Amemiya-MaCurdy yöntemiyle tahmin edilmelerinde herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Tablo 5.1. Model değişkenlerinin grup-içi ve gruplar-arası ikili korelasyon tablosu

Değişkenler (Grup-İçi \ Gruplar Arası)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(1) <i>IAC</i>	1,000	0,914*	-0,375	-0,087	0,340	0,096	0,448*	-0,215
(2) <i>ISAC</i>	0,276*	1,000	-	-0,051	0,327	-0,059	0,579*	-0,270
(3) <i>ISZAC</i>	-0,153*	-	1,000	-0,574*	0,149	-0,335	-0,453*	0,265
(4) <i>BUY</i>	0,090	0,051	-	1,000	-0,492*	0,499*	0,078	0,014
(5) <i>HUK</i>	-0,203*	-	0,218*	-0,517*	1,000	-0,277	0,443*	-0,049
(6) <i>ENF</i>	-0,083	-	0,293*	-0,103	0,099	1,000	-0,104	0,015
(7) <i>DOG</i>	-0,080	-	0,151*	-0,094	0,274*	0,048	1,000	-0,206
(8) <i>ln (TUR)</i>	0,248*	0,205*	-	0,398*	-0,374*	-0,244*	0,092	1,000

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$

Tablo 5.2.Sabit Etkili ve Rassal Etkili Modellerinin Hausman Test İstatistiklerine Göre Seçimi

Bağımlı Değişken	Hausman Test İstatistiği (χ^2)	Sonuç
İşgücüne Katılımda Cinsiyet Açığı (<i>IAC</i>)	20,50 (0,001)	Sabit Etkili
İstihdamda Cinsiyet Açığı (<i>ISAC</i>)	20,35 (0,001)	Sabit Etkili
İşsizlikte Cinsiyet Açığı (<i>ISZAC</i>)	46,36 (0,000)	Sabit Etkili

Parantez içinde p-değerleri belirtilmiştir.

Tablo 5.3.Sabit Etkili ve Hausman-Taylor Modellerinin Hausman Test İstatistiklerine Göre Seçimi

Bağımlı Değişken	Hausman Test İstatistiği (χ^2)	Sonuç
İşgücüne Katılımda Cinsiyet Açığı (<i>IAC</i>)	11,04 (0,051)	Hausman-Taylor
İstihdamda Cinsiyet Açığı (<i>ISAC</i>)	3,66 (0,599)	Hausman-Taylor
İşsizlikte Cinsiyet Açığı (<i>ISZAC</i>)	7,81 (0,167)	Hausman-Taylor

Parantez içinde p-değerleri belirtilmiştir.

Amemiya-MaCurdy yöntemiyle elde edilen Hausman-Taylor modelinin sonuçları Tablo 9’da özetlenmiştir. Tablonun ilk sütunu bağımlı değişkenin işgücüne katılımda cinsiyet açığının (*IAC*) olduğu (1) numaralı denklemin sonuçlarını göstermektedir. Sonuçlara göre aktif nüfus başına gelen turist sayısındaki (*TUR*) %1’lik bir artış işgücüne katılımda cinsiyet açığını anlamlı bir şekilde %4,1 oranında iyileştirmektedir. Buradan turizm sektörünün kadınların işgücüne katılımını teşvik ettiği söylenebilir. Bu modelden çıkartılabilecek diğer bir sonuç, AB’ye 2004 yılından sonra üye olan ülkelerin ortalama olarak diğer üyelere işgücüne katılımda %7,62 daha düşük cinsiyet açığına sahip olmalarıdır. Bu sonuç da AB’ye görece daha yeni olan ülkelerin kadın hakları konusunda AB standartlarını henüz yakalayamadığını göstermektedir. Kontrol değişkenlerden yalnızca merkezi hükümet harcamalarının GSYİH içindeki payının etkisi negatif ve anlamlı çıkarken diğerleri ise anlamsız çıkmışlardır. Hükümet harcamalarının kadınları işgücünden dışlaması ise hane halklarına yapılan transfer harcamalarının kadınların işgücüne katılımını engellemesiyle açıklanabilir.

Tablo 5.4 ikinci sütunu bağımlı değişkenin istihdam-nüfus oranında cinsiyet açığının (*ISAC*) bulunduğu (2) numaralı denkleme ait tahmin sonuçlarını göstermektedir. İlk modele benzer bir şekilde aktif nüfus başına düşen turist sayısındaki %1’lik artışın

kadın ve erkek istihdam oranları arasındaki açığı %2,2 oranında kapattığı gözlenmiştir. Bu bağlamda turizm sektörünün gelişimi makro düzeyde istihdam edilen kadın sayısını erkeğe göre daha fazla artırmaktadır. Dolayısıyla turizm sektörü kadın istihdamı hususunda olumlu bir taşıma etkisi yaratmaktadır. Yine benzer bir şekilde birliğe 2004 yılından sonra AB'ye üye olan ülkelerde ortalama olarak bu açık diğerlerinden %7,8 civarında daha düşük tahmin edilmiştir. Kontrol değişkenlerden enflasyon ve doğurganlık oranlarının yazına uygun bir şekilde cinsiyet açığını anlamlı bir şekilde artırdıkları gözlenmiştir.

Tablo 5.4'ün son sütununda kadın işsizlik oranının erkek işsizlik oranına bölümüyle ifade edilen kadın işsizlik oranı açığına ait (3) numaralı denklemin tahmin sonuçlarını göstermektedir. İlk iki modelden tahmin edilen sonuçlara uygun olarak aktif nüfus başına gelen turist sayısındaki artışın kadın işsizliğini erkeğe göre daha hızlı düşürdüğünü göstermektedir. Bu bağlamda turist sayısındaki %1'lik bir artış işsizlik oranlarındaki cinsiyet açığını kadınlar lehine 0,136 kadar azalttığı gözlenmiştir. Kontrol değişkenlerden hükümet harcamaları, enflasyon ve doğurganlık oranlarının işsizlikte cinsiyet açığını anlamlı bir şekilde derinleştirdiği gözlenmiştir.

Sonuçlar genel olarak aktif nüfus başına düşen gelen turist sayısı ile ölçülen turizm sektöründeki gelişmelerin AB ülkelerinde işgücü piyasasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin iyileştirilmesinde anlamlı bir rol oynadığı görülmektedir. Turizm sektörünün yatay katmanlaşma aracılığıyla yarattığı bu taşıma etkisi AB ülkeleri için anlamlı bulunmuştur.

5.2. Politika Çıkarımları

Çalışmada elde edilen ampirik sonuçlar turizm sektörünün işgücü piyasalarının cinsiyet yapısını olumlu bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Turizm sektörünün yarattığı bu taşıma etkisi uluslararası kuruluşlar tarafından kadın eşitsizliğinin yenilmesinde oldukça önemli bir politika değişkeni olarak tavsiye edilmektedir. Fakat elde edilen ampirik sonuçlar kadınların işgücü piyasasında karşılaştıkları eşitsizlikleri istihdam boyutuyla ele almaktadır. Bu durum kadınların maddesel boyutta güçlendirildikleri anlamına gelmekle birlikte maddi güçlendirme bir yapı olarak

toplumsal cinsiyetin diğer düzeyleri ve kültürel boyutlarıyla birlikte değerlendirilmelidir. Toplumsal cinsiyet yapısının bireysel, ilişkisel ve makro düzeylerde kültürel ve maddesel boyutlarıyla birbirlerini etkileyen birçok yapısal unsurdan oluşmaktadır. Dolayısıyla turizm sektörünü kadın istihdamını artırdığı gerekçesi ile tek başına bir politika değişkeni olarak görmek bu sektördeki güvencesizlik ve düşük ücretlendirme gibi sorunların ulusal çapta taşmasına yol açabilir ve kadınların bu tür mesleklerde çalıştırılması da ulusal standart haline dönüşebilir. Böylelikle sonuçlar kadınların dezavantajlı meslek gruplarında ironik bir şekilde erkeklere üstün gelmeleri olarak değerlendirilmelidir. Turizm sektörünün işgücü piyasalarında yarattığı kadınlar lehine olumlu taşıma etkisinin sektöre has dikey katmanlaşma, güvencesiz sözleşmeler, yarı zamanlı çalıştırma ve düşük ücretlendirme gibi yapısal problemleri aracılığıyla tersine dönmesi kamu müdahaleleri ve turizm işçilerinin sendikalaşması önündeki kısıtların kaldırılmasıyla engellenmelidir.

Tablo 5.4.Panel Regresyon Sonuçları (Hausman-Taylor)

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişkenler		
	<i>IAC</i>	<i>ISAC</i>	<i>ISZAC</i>
Zamanla Değişen Dışsal Değişkenler			
<i>ln(TUR)</i>	0,0410*** (0,0145)	0,0225*** (0,0066)	-0,1359*** (0,0514)
Zamanla Değişmeyen Dışsal Değişkenler			
<i>Birlik</i>	-0,0762*** (0,0418)	-0,0776** (0,0316)	0,2141 (0,1390)
Zamanla Değişen İçsel Değişkenler			
<i>BUY</i>	-0,0670 (0,1131)	-0,0472 (0,0457)	0,0027 (0,4129)
<i>HUK</i>	-0,6469* (0,3547)	0,0700 (0,1489)	2,3041* (1,2808)
<i>ENF</i>	-0,0994 (0,1743)	-0,2759*** (0,0698)	2,8233*** (0,6375)
<i>DOG</i>	-0,0341 (0,0418)	-0,1025* (0,0163)	0,2684* (0,1469)
<i>Sabit</i>	1,008* (0,0908)	0,9519* (0,0422)	0,26094 (0,3258)
σ_u	0,1018	0,0798	0,3361
σ_e	0,0578	0,0229	0,2125
Sargan-Hansen İstatistiği (χ^2)	13,501 ⁺	10,098 ⁺	15,501 ⁺
Gözlem Sayısı	324	324	324
Ülke Sayısı	27	27	27

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$, ⁺ $p > 0,2$

SONUÇ

Turizm sektörü kadın istihdamı açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Özellikle kadınların hizmetler sektöründe yatay katmanlaşma nedeniyle daha fazla temsil edilmesinin, bakım emeğinin doğurduğu kalıp yargılar ve kadınların eğitim süreçlerinden erkeklere göre daha erken dışlanması bir sonucu olarak turizm sektöründe kadın istihdamı oldukça yüksektir. Turizm sektöründeki gelişmeler bu bağlamda kadınların konumlarının güçlenmeleri için oldukça önemli fırsatlar sunmaktadır.

Turizm sektörünün sahip olduğu bu potansiyele rağmen sahip olduğu ileri ve geri bağlantılar aracılığıyla erkek egemen üretim yapısına sahip inşaat, ulaştırma, teknik servis gibi sektörlerin de gelişmesine yol açarak ulusal çapta erkek istihdamının kadınlara göre daha yüksek olma ihtimalini de barındırmaktadır. Dolayısıyla turizm sektörü kadın istihdamını doğrudan artırırken uyarılmış etkileri nedeniyle erkek istihdamını artırarak toplumsal cinsiyet yapısının eşitsiz gelişimine katkı sunabilir.

Bu çalışma turizm sektöründeki gelişimin işgücü piyasalarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği göstergeleri üzerindeki etkilerini 2008-2019 arası dönem için AB ülkeleri özelinde Amemiya-MaCurdy yöntemiyle tahmin edilen Hausman-Taylor modeli aracılığıyla tespit edilmiştir. Sonuçlara göre aktif nüfus başına düşen gelen turist sayısı ile ölçülen turizm sektöründeki gelişmelerin AB ülkelerinde işgücüne katılımı, istihdamda ve işsizlikte cinsiyet açığını iyileştirdiği tespit edilmiştir.

Çalışma sadece yurtdışından gelen turizm talebinin etkilerini temel aldığından turizm sektöründeki gelişmeyi sadece uluslararası boyutuyla incelemektedir. Turizm sektöründeki gelişmeyi her iki boyutta değerlendirmemizi sağlayabilecek bileşik bir gösterge ile elde edilen sonuçlar genişletilebilir. Ayrıca çalışma, kadınların güvencesiz

ve düşük ücretli çalışma şartlarının bulunduğu turizm sektöründe yoğunlaşmasının diğer sektörlerdeki çalışma şartları üzerindeki yayılma etkisini değerlendirerek genişletilebilir.



KAYNAKÇA

- Aghazamani, Y., & Hunt, C. A. (2017). Empowerment in tourism: A review of peer-reviewed literature. *Tourism Review International*, 21, 333-346. doi:10.3727/154427217X15094520591321
- Amemiya, T., & MaCurdy, T. E. (1986). Instrumental-variable estimation of an error-components model. *Econometrica*, 54(4), 869-880. doi:10.2307/1912840
- Badgett, M. L., & Folbre, N. (1999). Assigning care: Gender norms and economic outcomes. *International Labor Review*, 138(3), 311-326. doi:10.1111/j.1564-913X.1999.tb00390.x
- Baum, T. (2013). *International perspectives on women and work*. Geneva: ILO.
- Becchio, G. (2020). *A history of feminist and gender economics*. New York: Routledge.
- Blumberg, R. L. (1984). A general theory of gender stratification. *Sociological Theory*, 2, 23-101. <https://www.jstor.org/stable/223343> adresinden alındı
- Boonabaana, B. (2014). Negotiating gender and tourism work: Women's lived experiences in Uganda. *Tourism and Hospitality Research*, 14(1-2), 27-36. doi:0.1177/1467358414529578
- Braunstein, E., & Heintz, J. (2008). Gender bias and central bank policy: employment and inflation reduction. *International Review of Applied Economics*, 22(2), 173-186. doi:10.1080/02692170801889643
- Brines, J. (1994). Economic dependency, gender and the division of labor at home. *American Journal of Sociology*, 100(3), 652-688. <https://www.jstor.org/stable/2782401> adresinden alındı
- Budig, M. J., Misra, J., & Boeckmann, I. (2012). The motherhood penalty in cross-national perspective: The importance of work-family policies and cultural attitudes. *Social Politics*, 19(2), 163-193. doi:10.1093/sp/jxs006
- Cameron, C. A., & Trivedi, P. K. (2005). *Microeconometrics: methods and applications*. New York: Cambridge University Press.
- Chafetz, J. S. (2006). *Handbook of the sociology of gender*. New York: Springer.
- Chodorow, N. J. (1995). Gender as a personal and cultural construction. *Signs*, 20(3), 516-544. <https://www.jstor.org/stable/3174832> adresinden alındı

- Cole, S. (2018). Introduction: Gender equality and tourism-beyond empowerment. C. Storma içinde, *Gender equality and tourism: Beyond empowerment* (s. 1-11). Oxfordshire: CABI.
- Corell, S. J., Benard, S., & Paik, I. (2007). Getting a job: is there a motherhood penalty? *American Journal of Sociology*, *112*(5), 1297-1339. doi:10.1086/511799
- Cornwall, A. (2016). Women's empowerment: What works? *Journal of International Development*, *28*, 342-359. doi: 10.1002/jid.3210
- Costa, C., Carvalho, I., & Breda, Z. (2011). Gender inequalities in tourism employment. *Revista Turismo & Desenvolvimento*, *15*, 39-54. doi:10.34624/rtd.v0i15.13439
- Danaj, E. (2016). Gender stratification. *Encyclopedia of Family Studies*, 1-4. doi:10.1002/9781119085621.wbef526
- Dwyer, L., Forsyth, P., & Dwyer, W. (2020). *Tourism economics and policy*. Bristol: Channel View Publications. doi:10.21832/DWYER7314
- Ferguson, L. (2011). Promoting gender equality and empowering women? Tourism and the third Millennium Development Goal? *Current Issues in Tourism*, *14*(3), 235-246. doi:10.1080/13683500.2011.555522
- Figuroa-Domecq, C., & Segovia-Perez, M. (2020). Application of a gender perspective in tourism research: a theoretical and practical approach. *Journal of Tourism Analysis*, *27*(2), 251-270. doi:0.1108/JTA-02-2019-0009
- Folbre, N. (1994). *Who pays for the kids? Gender and the structures of constraint*. New York: Routledge.
- Guy, M. E., & Newman, M. A. (2004). Women's jobs, men's jobs: Sex segregation and emotional labor. *Public Administration Review*, *64*(3), 289-298. <https://www.jstor.org/stable/3542594> adresinden alındı
- Haselton, M. G., Nettle, D., & Murray, D. R. (2016). The evolution of cognitive bias. D. N. Buss içinde, *Handbook of Evolutionary Psychology* (s. 968-987). Hoboken: John Wiley & Sons, Inc.
- Haslanger, S. (1995). Ontology and social construction. *Philosophical Topics*, *23*(2), 95-125. <https://www.jstor.org/stable/43154209> adresinden alındı

- Hausman, J. A., & Taylor, W. E. (1981). Panel data and unobservable individual effects. *Econometrica*, 49(6), 1377-1398. doi:10.2307/1911406
- Him, M. S. (2020). A paradox of women's employment and empowerment in flexible capitalism. *Feminist Eleřtiri*, 1, 59-69. http://cins.ankara.edu.tr/23_5.pdf adresinden alındı
- Jackman, M. (2022). The effect of tourism on gender equality in the labour market: Help or hindrance. *Women's Studies International Forum*, 90, 102554. doi:10.1016/j.wsif.2021.102554
- Jordan, F. (1997). An occupational hazard? Sex segregation in tourism employment. *Tourism Management*, 18(8), 525-534. doi:10.1016/s0261-5177(97)00074-5
- Julie, N. A. (1995). Feminism and economics. *The Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 131-148. <https://www.jstor.org/stable/2138170> adresinden alındı
- Kanter, R. M. (1977). Some effects of proportions on group life: skewed sex ratios and responses to token women. *American Journal of Sociology*, 82(5), 965-990. <https://www.jstor.org/stable/2777808> adresinden alındı
- Kaya, ř. (2017). Turizmde Kadın Emegi. *Karatahta İř Yazıları Derneęi*, 9(Aralık), 1-21. 01 29, 2022 tarihinde <http://www.dergikaratahta.com/files/9/1.pdf> adresinden alındı
- Keller, B., & Mbewe, D. C. (1991). Policy and planning for the empowerment of Zambia's women farmers. *Canadian Journal of Development Studies*, 12(1), 75-88. doi:10.1080/02255189.1991.9669421
- Kinnaird, V., & Hall, D. (2000). Theorizing gender in tourism research. *Tourism Recreation Research*, 25(1), 71-84. doi:10.1080/02508281.2000.11014901
- Kozak, M., & Bahar, O. (2018). *Turizm ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lorber, J. (1994). *Paradoxes of Gender*. London: Yale University Press.
- Marcinek, A. A., & Hunt, C. A. (2015). Social capital, ecotourism and empowerment in Shiripuna, Ecuador. *International Journal of Anthropology*, 4(4), 327-342.
- Marini, M. M., Fan, P.-L., Finley, E., & Beutel, A. M. (1996). Gender and job values. *Sociology of Education*, 69(1), 49-65. <https://www.jstor.org/stable/2112723> adresinden alındı
- McMillian, C. L., O'Gorman, K. D., & MacLaren, A. C. (2011). Commercial hospitality: A vehicle for the sustainable empowerment of Nepali Women.

- International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 23(2), 189-208. doi:10.1108/09596111111119329
- Mooney, S. K. (2020). Gender research in hospitality and tourism management: time to change the guard. . *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32(5), 1861–1879. doi:10.1108/ijchm-09-2019-0780
- Moswete, N., & Lacey, G. (2015). “Women cannot lead”: empowering women through cultural tourism in Botswana. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(4), 600-617. doi:10.1080/09669582.2014.986488
- Munoz-Bullon, F. (2009). The gap between male and female pay in the Spanish tourism industry. *Tourism Management*, 30, 638-649. doi:10.1016/j.tourman.2008.11.007
- Nassani, A. A., Aldakhil, A. M., Qazi Abro, M. M., Islam, T., & Zaman, K. (2019). The impact of tourism and finance on women empowerment. *Journal of Policy Modelling*, 41, 234-254. doi:10.1016/j.jpolmod.2018.12.001
- Özkaplan, N. (2009). Duygusal emek ve kadın işi/erkek işi. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 15-23.
- Phommavong, S., & Sörensson, E. (2014). Ethnic tourism in Lao PDR: gendered divisions of labour in community-based tourism for poverty reduction. *Current Issues in Tourism*, 17(4), 350-362. doi:10.1080/13683500.2012.721758
- Pouw, N. (2018). *An introduction to gender and wellbeing in microeconomics*. New York: Routledge.
- Pritchard, A., & Morgan, N. (2017). Tourism's lost leaders: Analysing gender and performance. *Annals of Tourism Research*, 63, 34-47. doi:10.1016/j.annals.2016.12.011
- Purcell, K. (1997). Women’s employment in UK tourism: Gender roles and labour markets. M. T. Sinclair içinde, *Gender, Work and Tourism* (s. 33-56). London: Routledge.
- Risman, B. J. (2018). *Where the millenials will take us: a new generation wrestles with the gender structure*. New York: Oxford University Press.
- Santos, L. D., & Varejao, J. (2007). Employment, pay and discrimination in the tourism industry. *Tourism Economics*, 13(2), 225-240. doi:10.5367/000000007780823186

- Sinclair, T. M. (1997). Issues and theories of gender and work in tourism. T. M. Sinclair içinde, *Gender, Work and Tourism* (s. 1-14). London: Routledge.
- Stritch, J. M., & Villadsen, A. R. (2018). The gender wage gap and the moderating effect of education in public and private sector employment. *Public Administration*, 96(4), 690-706. doi:10.1111/padm.12533
- Thrane, C. (2008). Earnings differentiation in the tourism industry: Gender, human capital and socio-demographic effects. *Tourism Management*, 29, 514-524. doi:10.1016/j.tourman.2007.05.017
- Tribe, J. (2006). The turth about tourism. *Annals of Tourism Research*, 33(2), 360-381. doi:10.1016/j.annals.2005.11.001
- Tucker, H., & Boonabaana, B. (2012). A critical analysis of tourism, gender and poverty. *Journal of Sustainable Tourism*, 20(3), 437-455. doi:10.1080/09669582.2011.622769
- United Nations. (2010). *International recommendations for tourism statistics 2008*. New York: United Nations.
- Ünlüönen, K., & Şahin, S. Z. (2011). Turizmde istihdam. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 1-25. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6151/82611> adresinden alındı
- Ünlüönen, K., Tayfun, A., & Kılıçlar, A. (2007). *Turizm ekonomisi*. Ankara: Nobel.
- Wamboye, E. F., & Seguino, S. (2015). Gender effects of trade openness in Sub-Saharan Africa. *Feminist Economics*, 21(3), 82-113. doi:10.1080/13545701.2014.927583
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender and Society*, 1(2), 125-151. <https://www.jstor.org/stable/189945> adresinden alındı
- World Economic Forum. (2008). *The Global Gender Gap Report 2008*. Geneva: World Economic Forum.
- World Economic Forum. (2009). *The Global Gender Gap Report 2009*. Geneva: World Economic Forum.
- World Economic Forum. (2010). *The Global Gender Gap Report 2010*. Geneva: World Economic Forum.
- World Economic Forum. (2011). *The Global Gender Gap Report 2011*. Geneva: World Economic Forum.

- World Economic Forum. (2012). *The Global Gender Gap Report 2012*. Geneva: World Economic Forum.
- World Economic Forum. (2013). *The Global Gender Gap Report 2013*. Geneva: World Economic Forum.
- World Economic Forum. (2014). *The Global Gender Gap Report 2014*. Geneva: World Economic Forum.
- World Economic Forum. (2015). *The Global Gender Gap Report 2015*. Geneva: World Economic Forum.
- World Economic Forum. (2016). *The Global Gender Gap Report 2016*. Geneva: World Economic Forum.
- World Economic Forum. (2017). *The Global Gender Gap Report 2017*. Geneva: World Economic Forum.
- World Economic Forum. (2018). *The Global Gender Gap Report 2018*. Geneva: World Economic Forum.
- World Tourism Organization. (1995). *Concepts, definitions and classifications for tourism statistics*. Madrid: UNWTO.
- World Tourism Organization. (2019). *Global report on women in tourism-second edition*. Madrid: UNWTO. doi:10.18111/9789284420384
- World Tourism Organization. (2020). *International tourism highlights: 2020 Edition*. Madrid: UNWTO. doi:10.18111/9789284422456
- World Travel and Tourism Council. (2019). *Travel & tourism economic impact 2019 World*. London: World Travel and Tourism Council.
- Youm, Y. (2005). Household behavior and family economics. K.-L. Kimberly içinde, *Encyclopedia of Social Measurement* (s. 243-248). London: Elsevier.
- Zhang, J., & Zhang, Y. (2021). A qualitative comparative analysis of tourism and gender equality in emerging economies. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 46, 284-292. doi:10.1016/j.jhtm.2021.01.009
- Zhang, J., & Zhang, Y. (2021). A qualitative comparative analysis of tourism and gender equality in emerging economies. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 46, 284-292. doi:10.1016/j.jhtm.2021.01.009